

30-годишнина на Четвртата светска конференција за жени и усвојувањето на Пекиншката Декларација и Платформа за Акција (1995)

ИЗВЕШТАЈ НА ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА за примената на Пекиншката Декларација и Платформата за Акција (1995) и резултатите од Втората посебна седница на Генералното Собрание на ОН (2000) - Пекинг +30

Јуни 2024 година

Содржина

АКРОНИМИ.....	5
Вовед.....	8
Прв дел: Сумарен преглед.....	9
Втор дел: Анализа на приоритетите, достигнувањата, предизвиците и неуспесите 2020-2024	11
1. Достигнувања, предизвици и неуспеси во напредокот за родова еднаквост и зајакнување на жените.....	11
2. Приоритети за забрзување на напредокот за зајакнување на жените и девојките 2020-2024.....	15
3. Мерки за спречување на дискриминација и промовирање на правата на маргинализираните групи на жените и девојките.....	20
4. Кризи кои влијае на имплементацијата на ПзА во државата.....	23
5. Приоритети во забрзување на напредокот на жените и девојките преку спроведување закони, политики и програми 2020-2024.....	24
Трет дел: преземени мерки за унапредување на родовата еднаквост низ дванаесетте критични области од интерес	29
Инклузивен развој, заеднички просперитет и пристojна работа	29
6. Активности за унапредување на родовата еднаквост во однос на улогата на жените во платената работа и вработувањето.....	29
7. Активности за препознавање, намалување и / или редистрибуција на неплатената грижа и домашната работа и подобрување на балансирањето помеѓу работата и семејството.....	32
8. Воведени мерки и активности за намалување на родовите јазови во дигиталната сфера.....	33
9. Воведување на мерки за штедење/фискална консолидација, како што се кратења на јавните расходи или намалување на јавниот сектор.....	34
Искоренување на сиромаштијата, социјална заштита и социјални услуги	34
10. Активности за намалување / искоренување на сиромаштијата кај жените и девојките.....	34
11. Активности за подобрување на пристапот до социјална заштита на жените и девојките.....	36
12. Пандемијата со КОВИД-19 и социјалната заштита.....	37
13. Активности за подобрување на здравствените исходи на жените и девојките.....	38
14. Активности за подобрување на образовните резултати и вештини на жените и девојките.....	40
Ослободување од насилство, стигматизација и стереотипи	42

15. Приоритетни форми на насилство врз жените и девојките за кои се преземаат активности.....	43
16. Приоритетни активности за одговор на насилството врз жените и девојките	44
17. Стратегии за спречување на насилството врз жените и девојките	45
18. Активности за спречување и одговор на насилството врз жените и девојките потпомогнати со соодветна технологија.....	46
19. Активности за справување со дискриминација и/или родова пристрасност во медиумите, вклучително и социјалните медиуми.....	46
20. Активности за одговор на насилството врз посебни групи на жени кои се соочуваат повеќекратна дискриминација.....	47
Учество, одговорност и родово одговорни институции	48
21. Активности и мерки за промовирање на учеството на жените во јавниот живот и во процесот на донесување одлуки.....	48
22. Активности за зголемување на пристапот на жените до изразување и учество во процесот на донесување одлуки во медиумите	49
23. Национална машинерија за родова еднаквост	49
24. Механизми за вклучување на родовата еднаквост меѓусекторски (родови ревизии,.....	50
25. Дали постои национална институција за човекови права во вашата држава	51
Мирни и инклузивни општества	51
27. Активности за изградба и одржување на мирот, промовирање на мирни и инклузивни општества за одржлив развој и спроведување на жените, мирот и безбедноста агенда	51
28. Активности за зголемување на лидерството, застапеноста и учеството на жените во спречување конфликти, решавање, градење мир, хуманитарна акција и одговор на кризи, на нивоа на одлучување во ситуации на вооружени и други конфликти и во кривки или кризни услови	52
29. Активности презеде за зајакнување на судската и вонсудската одговорност за прекршување на меѓународното хуманитарно право и кршење на човековите права на жените и девојките во ситуации на вооружени и други конфликти, и во кривки или кризни услови.....	53
30. Активности за елиминирање на дискриминацијата и кршењето на правата на девојчињата, вклучително и на адолесцентките.....	54
Зачувување, заштита и рехабилитација на животната средина	55
31. Активности за интегрирање на родовите перспективи и грижи во еколошките политики, вклучително и зачувување на биолошката разновидност, прилагодување и ублажување на климатските промени и намалување на деградацијата на земјиштето	55
32. Активности за интегрирање на родовите перспективи во политиките и програмите за намалување на ризикот од катастрофи и градење на отпорност на животната средина и климата.....	56
Четврти дел : Национални институции и процеси.....	57
33. Национална стратегија и акциски план за родова еднаквост	57

34. Следење на делот од националниот буџет што се инвестира во промоција на родовата еднаквост и зајакнување на жените (родово одговорно буџетирање).....	58
35. Формални механизми за учество на различни засегнати страни во спроведувањето и следењето на Декларацијата од Пекинг и Платформата за акција и Агендата за одржлив развој 2030.....	60
36. Придонес на чинителите во подготовката на овој национален извештај	61
37. Акциски план и временска рамка за следење на препораките на Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените и Универзалниот периодичен преглед.....	61
Петти дел : Податоци и статистика.....	62
38. Домени на прогрес од аспект на родовата статистика на национално ниво	62
39. Приоритети за зајакнување на националната родова статистика	63
40. Родови индикатори за следење на напредокот на ЦОР.....	64
41. Рутинско расчленување на податоците кои се обезбедуваат со поголемите истражувања во државата.....	64
Шести дел: Сумарни заклучоци	64
Библиографија.....	65

АКРОНИМИ

АВМУ	Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги
БРО	Биро за развој на образованието
БПО	Биомедицински потпомогнато оплодување
CEDAW	Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените
ССО	Сеопфатно сексуално образование
ОГО	Организации на граѓанското општество
ОДУ	Органи на државната управа
ЦСР	Центри за социјална работа
ЕУ	Европска Унија
АВРМ	Агенција за вработување
РОБ	Родово одговорно буџетирање
РБН	Родово базирано насилство
ГЕФ	Глобален еколошки фонд
ИОМ	Меѓународна организација за миграција
ИПА	Инструментот за претпристапна помош
ИПАРД	Инструментот за претпристапна помош за рурален развој
ЗСД	Завод за социјални дејности
ЛАГ	Локални акциони групи
КПЛП	Комисија за права на лица со попреченост
МЕ	Министерство за економија
МОПУ	Минимален основен пакет за услуги
МОН	Министерство за образование и наука
МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
МЗ	Министерство за здравство
МВР	Министерство за внатрешни работи
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
МП	Министерство за правда
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
ЧП	Членови на парламентот
НВО	Невладини организации
НИЧП	Национални институции за човекови права
НП	Народен првобранител
ЦОР	Цели за одржлив развој
СРБН	Сексуално и родово базирано насилство
ППГ	Потсекторски постојани групи
ДЗС	Државен завод за статистика
СПБ	Сексуално преносливи болести

ТЛ	Трговија со луѓе
ОН	Обединети Нации
УНФЦЦЦ	Рамковна конвенција на Обединетите нации за климатски промени
УНДП	Програма за развој на Обединетите нации
УПР	Универзален периодичен преглед
РГ	Мултисекторска експертска работна група
ЗЕЛС	Заедница на единиците на локалната самоуправа
СЗО	Светска здравствена организација

Вовед

Овој извештај претставува континуитет во редовното петгодишно известување за напредокот на државата во имплементацијата на Пекиншката декларација и Платформа за акција. Последниот извештај изготвен од страна на Владата на Северна Македонија беше поднесен во 2019 година. Во изготвувањето на овој извештај беа вклучени сите ресорни министерства при Владата како и релевантните надлежни државни институции и органи. Процесот беше координиран од Министерството за труд и социјална политика, поддржан од локалната канцеларија на Телото на Обединетите Нации за родова еднаквост и зајакнување на жените – UN Women. Покрај придонесот од чинителите, извештајот се заснова и на постојните расположливи податоци и анализи на национално и локално ниво, вклучително и анализи на граѓанските организации, кои се однесуваат на напредокот на родовата еднаквост и имплементацијата на Пекиншката декларација и Платформа за акција за периодот на известување.

Структурата на извештајот е составена од шест клучни делови. Првиот дел претставува сумарен преглед на приоритетите, достигнувањата и предизвиците фокусирајќи се на изминатите четири години, односно на периодот од 2020 до 2024 година. Исто така, овој дел дава преглед и на неколку успешните практики со трансформативен потенцијал кои можат да бидат релевантни и за други земји. Вториот дел дава макро преглед на приоритетите, постигнувањата, предизвиците во имплементацијата. Овој дел исто така овозможува увид во новите приоритети за иднината и приоритетите во подем. Третиот дел вклучува детална анализа на преземените мерки за унапредување на родовата еднаквост во дванаесет критични клучни области, како и релевантните Цели за одржлив развој. Каде што е применливо, за секоја од областите, постои конкретен пример за преземените мерки, предизвиците и постигнатите резултати. Четвртиот дел ја опфаќа националната машинерија и механизми, вклучувајќи ги и механизми за следење на имплементацијата и мониторингот на Пекиншката декларација и Платформа за акција и спроведувањето на Агендата за одржлив развој од 2030 година. Петтиот дел го нагласува напредокот во достапноста на родовите податоци и податоците според пол и следењето на спроведувањето на Пекиншката декларација и Платформа за акција со родово одговорно спроведување на Агендата за одржлив развој до 2030 година. Шестиот дел дава преглед на сумарните заклучоци.

Прв дел: Сумарен преглед

Родовата еднаквост преставува еден од основните приоритети на Владата на Република Северна Македонија, континуирано застапена во Програмите за работа на Владата во периодот од 2020 до 2024 година, во согласност со постоечката национална правна рамка за промовирање и воспоставување на еднакви можности на жените и мажите и на унапредување на положбата на жената во сите сфери на општественото живеење, како и во согласност со обврските преземени со меѓународните конвенции, вклучително и со Пекиншката декларација и Платформа за акција и Агендата за одржлив развој до 2030 година.

Од периодот на последниот поднесен извештај за спроведувањето на Пекиншката декларација и Платформа за акција, земјата помина низ неколку значајни промени во поглед на политиките и процесите за унапредување на родовата еднаквост, во комплексен контекст на глобална пандемија со вирусот КОВИД-19, воени конфликти и последователни економски нарушувања. Во овој период Владата на Република Северна Македонија донесе значајни законски решенија, стратешки документи, програми и мерки за унапредување на родовата еднаквост и зајакнување на жените особено во областите на заштита од дискриминација, насилство врз жените и родово базирано насилство, економското зајакнување и родово одговорното буџетирање, здравствената заштита и пристапот до сексуално и репродуктивно здравје, со посебно внимание кон маргинализираните и ранливи групи жени. Овие промени се во согласност со Пекиншката декларација и Платформа за акција и Целите на одржлив развој и во согласност со идентификуваните области во претходниот извештај во кои земјата се очекуваше да направи прогрес. Беа донесени клучни закони и документи за јавните политики во стратешките области за унапредување на родовата еднаквост во земјата, како што е Стратегија за родова еднаквост за периодот 2022-2027 година што претставува основен стратешки документ на земјата во областа на родовата еднаквост, со кој се воспоставува институционалниот патоказ на целите и активностите за унапредување на родовата еднаквост и унапредување на статусот на жените во земјата во предвидениот период на имплементација. Се донесе и Закон за спречување и заштита од дискриминација во кој интерсекциската дискриминација се препознава како потешка форма на дискриминација, а додадени се и родовиот идентитет и сексуалната ориентација како основа за дискриминација. Во 2022 година донесена е и новата Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026, а формирана е и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација која има важна улога во заштита на

правата на жените, маргинализираните лица, борбата против дискриминацијата и промовирањето на еднаквоста, а нејзините надлежности, покрај јавниот, го опфаќаат и приватниот сектор. Земјата продолжи да работи на усогласување со Истанбулската конвенција, унапредувајќи ја регулативата во областа на родово-базираното насилство, со усвојување на новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство кој е насочен кон унапредување и проширување на системот за превенција и заштита од насилство врз жените, сите облици на родово базирано и семејно насилство, а се донесоа и значајни измени во Кривичниот законик со што за прв пат се криминализираат различни форми на родово базирано насилство и семејно насилство вклучително и фемицид, осакатување на женски полови органи, демнење и полово вознемирување, вклучително и со употреба на дигитални технологии, економско и психичко насилство, како и експлицитна одредба за силување кое се дефинира преку чинот на сексуално насилство и отсуство на согласност, а не само низ преку физичко насилство. Во известувачкиот период, земјата исто така направи значаен напредок и во родово одговорното буџетирање преку унапредување на институционалните механизми, а беше отворен и Ресурсен центар за родово одговорно креирање политики и буџетирање кој има цел да ги помогне тековните напори на Република Северна Македонија за систематско и одржливо спроведување на родово одговорно буџетирање (РОБ), преку одржување обуки за подобрување на капацитетите на државните службеници во областа на родовата еднаквост и РОБ, менторство и поддршка за вклучување на родовата перспектива во управувањето со јавните финансии, како и преку поддршка на стратешкото планирање и креирањето политики на државните институции.

Сепак, во изминатиот период земјата се соочи со предизвици во остварувањето на прогресот во полето на родовата еднаквост како што се глобалната пандемија со КОВИД-19, воените конфликти и последователните економски нарушувања. Покрај отежнатиот контекст во изминатиот период, предизвици произлегуваа и од систематското следење и евалуација на спроведувањето на законите, политиките, стратегиите, националните акциски планови и мерките насочени кон унапредување на состојбата на родовата еднаквост и зајакнувањето на жените, како и од ограничените финансиски и човечките ресурси во клучните институции и тела за спроведување и вклучување на родовата перспектива во националните и локалните политики, стратегии, планови и мерки. Овие домени се всушности и дел од клучните области каде земјата ќе треба да го зајакне својот капацитет во наредниот период, со цел унапредување и ефикасно спроведување на политиките за унапредување на родовата еднаквост по принципот никој да не е изоставен, и во согласност со Пекиншката декларација и Платформа за акција и Агендата за одржлив развој 2030.

Втор дел: Анализа на приоритетите, достигнувањата, предизвиците и неуспесите 2020-2024

1. Достигнувања, предизвици и неуспеси во напредокот за родова еднаквост и зајакнување на жените

Северна Македонија постигна значителен напредок во поглед на состојбата на родовата еднаквост и зајакнувањето на жените, со стабилна национална правна рамка за спроведување на меѓународните обврски во оваа област. Од периодот на последниот поднесен извештај за спроведувањето на Пекиншката декларација и Платформа за акција, земјата помина низ неколку значајни промени во поглед на политиките и процесите за унапредување на родовата еднаквост, во комплексен контекст на глобална пандемија со вирусот КОВИД-19, воени конфликти и последователни економски нарушувања. Во овој период Владата на Република Северна Македонија донесе значајни законски решенија, стратешки документи, програми и мерки за унапредување на родовата еднаквост и зајакнување на жените особено во областите на заштита од дискриминација, насилство врз жените и родово базирано насилство, економското зајакнување и родово одговорното буџетирање, здравствената заштита и пристапот до сексуално и репродуктивно здравје, со посебно внимание кон маргинализираните и ранливи групи жени. Родовата еднаквост е еден од приоритетите на Владата на Република Северна Македонија и е дел од последната Програма на Владата (2022-2024). Посебните владини приоритети од аспект на родовата еднаквост дел од програмата се следните:

- Унапредување на родовата еднаквост на централно и локално ниво, за подобрување на положбата на жените во сите области на јавниот и приватниот живот, како и за сузбивање на родовите стереотипи и градење култура на ненасилство и недискриминација врз основа на пол, род и родов идентитет
- Вложување во сервиси за заштита на жртвите од сите облици на родово базирано насилство во секоја општина на територијата на државата
- Приоритизирање на програмата за реинтеграција на жени жртви на насилство со вклучени модели за привремено домување, психичко советување со менторство, различни видови на финансиска помош специфично наменети за жени жртви на насилство, можности за образование и обуки во различни области, како и мерки за вработување утврдени во постоечката законска регулатива

- Продолжување со процесот на усогласување на законската регулатива за исполнување на стандардите согласно Истанбулската конвенција
- Приоритизирање на мерки за намалување на родовиот јаз во доменот на работа преку намалување на јазот во плати и неактивноста на пазарот на труд, унапредување на политиките за родителско отсуство, заштита на работното место, мерки за подобрување на балансот во професионалниот и приватниот живот (флексибилното работно време, скратеното работно време), зголемување на достапноста на градинките особено во руралните области и зголемување на бројот на домови за стари лица во сите плански региони
- Зголемување на пристапот до квалитетни услуги за планирање на семејството и изборот на современи контрацептивни методи и средства (на позитивна листа на лекови), намалување на старосна граница за скрининг за репродуктивното здравје, воведување на мобилни гинеколошки клиници во руралните средини и помалите општини каде нема гинеколози, задолжителен бесплатен здравствен пакет (ЗЗП) за жени над 35 години, кој вклучува гинеколошки преглед и мамографија.

Приоритети се во согласност со Агендата за одржлив развој до 2030 година и Петтата цел за одржлив развој. Во продолжение се најзначајните достигнувања за известувачкиот период од 2020 до 2024 година.

Клучни законски и стратешки унапредувања

Со цел усогласување со директивите на Европскиот парламент и Советот на ЕУ, во 2020 година беше донесен и нов Закон за спречување и заштита од дискриминација (Службен весник на РСМ, бр. 258/2020) во кој интерсекциската дискриминација се препознава како потешка форма на дискриминација, а додадени се и родовиот идентитет и сексуалната ориентација како основа за дискриминација. Во 2022 година е донесена и новата Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026 (МТСП, 2022) и Акциски план за 2022- 2024 со проценка на трошоци на Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026 .

Во јули 2022 година е усвоена и новата Стратегија за родова еднаквост за периодот 2022-2027 година (Службен весник на РСМ, бр. 170/2022) и национален Акциски план за родова еднаквост 2022-2024 што претставуваат основни стратешки документи на земјата во областа на родовата еднаквост, со кој се воспоставува институционалниот патоказ на целите и активностите за унапредување на родовата еднаквост и унапредување на статусот на жените во земјата во предвидениот период на имплементација. Стратегијата се надоврзува на Стратегијата за родова еднаквост за периодот 2013-2020 година и се фокусира на три општи цели: 1. Воспоставување ефективен и ефикасен систем за унапредување на родовата еднаквост на централно и локално ниво (специфичните цели се фокусираат на институционалните механизми на централно и локално ниво); 2. Подобрување на положбата на жените во сите области на јавниот и приватниот

живот (специфичните цели се однесуваат на областите пазар на труд, земјоделие, политичко учество, здравствена заштита, образование, мир, култура и спорт); и Сузбивање на родовите стереотипи и градење култура на ненасилство и недискриминација врз основа на пол, род и родов идентитет (со специфичните цели посветени на сузбивањето на родово базираното насилство и родовите стереотипи и сексизмот).

Во согласност со ратификуваната Истанбулска конвенција која стапи на сила во 2018 година, како и тековниот Национален акциски план за спроведување на Истанбулската конвенција (2018-2023), во 2021 година е донесен новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство (Службен весник на РСМ, бр. 24/21), кој е усогласен со препораките од Истанбулската конвенција и е насочен кон унапредување и проширување на системот за превенција и заштита од насилство врз жените, сите облици на родово базирано и семејно насилство.

Во 2023 година се донесоа измени на Кривичниот законик (Службен весник на РСМ, бр. 36/2023), се дефинираат термините „жртва на родово базирано насилство“, „насилство врз жените“ и „родово базирано насилство врз жените“ и се криминализираат различни форми на родово базирано насилство и семејно насилство вклучително и фемицид, осакатување на женски полови органи, демнење и полово вознемирување, вклучително и со употреба на дигитални технологии, економско и психичко насилство, како и експлицитна одредба за силување кое се дефинира преку чинот на сексуално насилство и отсуство на согласност, а не само низ призмата на физичко насилство.

Во овој период се донесе и Стратегијата за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2021-2025 година како и Националниот акциски план за спроведување на стратегијата. Дополнително беше формирана и Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција како меѓуресорско координативно тело задолжено за спроведување, координација и следење на Националниот акциски план.

Владата на Северна Македонија во јануари 2020 година пристапи кон Конвенцијата за намалување на бездржавјанството. Со ваквите промени во позитивна насока им се помага на жените и девојчињата без државјанство, вклучително и од ромската заедница, да се стекнат со државјанство, да го променат или задржат државјанството, во сите постапки опфатени со законската регулатива за државјанство, така што постојните механизми за пристап до здравствена заштита, домување, вработување и програми за социјална заштита ќе им бидат достапни на Ромите без државјанство, особено на жените и девојчињата.

Во 2021 година е донесен и Националниот акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022-2024 што цели кон унапредување на интерсекциската правда, односно еднаков и правичен пристап до права, можности, ресурси и моќ во општеството, за жените и девојчињата Ромки (МТСП, 2021).

Во 2022 година Собранието го донесе новиот Закон за органски буџет во кој првпат родовата еднаквост е опфатена како еден од клучните буџетски принципи, додека одредбите за родово одговорно буџетирање се опфатени во членовите поврзани со

финансиските планови на буџетските корисници. Во Законот се предвидуваат воведување програмско буџетирање и нов Интегриран информациски систем за финансиско управување (ИФМИС), кој ќе овозможи подобро планирање, мониторинг и следење на распределбата на буџетски средства за родова еднаквост. Во Националната стратегија за вработување за периодот 2021-2027 година и во нејзиниот Акциски план за периодот 2021-2023 година вклучени се конкретни мерки за вработување на жените и пристап до услуги за пазарот на трудот.

Во Ревидираната програма за реформи во вработувањето и социјална политика за 2022 година се обезбедува стратегиска рамка за намалување на родовиот јаз во економијата и подобрување на положбата на жените на пазарот на трудот.

Во 2021 година се донесе Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2021-2027 каде се нагласува важноста за искоренување на родовата нееднаквост и зајакнување на жените, со што позитивно ќе се влијае и за зголемување на земјоделската продуктивност и развој на целата заедница. За да се зајакнат жените и да се унапреди родовата еднаквост, во Стратегијата е нагласена поддршката за економските активности на жените преку директни плаќања и бенефиции, како дел од системот за рангирање во новата програма.

Во 2020 година Министерството за образование и наука ја донесе Концепцијата за основно образование како упатство за поширока реформа на основното образование во Северна Македонија. Концепцијата се потпира на инклузивноста, родовата сензитивност/рамноправност и интеркултурноста како клучни принципи и ја нагласува клучната улога на образованието во создавањето можности за трансформација на штетните родови норми и однесувања. Во краткорочните и долгорочните ефекти предвидени со Концепцијата е опфатено: намалување на бројот на ученици што не го завршуваат основното образование, зголемено чувство на еднаквост/рамноправност кај учениците од ранливите групи, намалување на родовите и етничките стереотипи и предрасуди кај учениците и наставничкиот кадар, намалување на родово базираното насилство во училиштен контекст и негативните последици по здравјето и добросостојбата на учениците произлезени од него, и создавање услови во кои полот/родот не игра улога при изборот на средното образование и идната професија. Во согласност со препораките од Концепцијата за основно образование беа донесени измени и дополнувања на Законот за учебници за основно и средно образование за да се уредат и усовршат постапките за издавање училишни учебници и да се отстранат дискриминаторските содржини или содржините што ги зајакнуваат стереотипите, особено оние што се однесуваат на родот и полот.

Министерството за образование и наука, исто така, во 2020 година ја донесе и Концепцијата за инклузивно образование, како упатство за вклучување на децата од ранливите групи, како што се, меѓу другото, децата со попреченост, децата од семејства во неповолна социоекономска положба, деца со тешкотии во учењето и однесувањето и децата баратели на азил.

Во 2024 година на предлог на Министерството за труд и социјална политика, Владата ја донесе Националната стратегија за ментално здравје за млади 2024 – 2026 година која предвидува меѓу другото и мерки за подигнување на свеста за менталното здравје и подобрување на пристапот до услуги за ментално здравје за

млади лица. Стратегијата се води од Агендата 2030 и општите принципи на Целите за одржлив развој на ОН.

Во 2024 година беше усвоен нацртот на Националната развојна стратегија 2024-2044 година, кој е водечки документ со кој се дефинираат главните развојни цели, стратешки области и приоритети за забрзан, инклузивен, рамномерен, родово еднаков и одржлив развој на Република Северна Македонија. Овој стратешки документ е во целост усогласен со заложбата за одржлив развој како дел од Агендата 2030.

Покрај усвоените закони и стратегии, во известувачкиот период се работеше на три важни законски решенија кои сеуште не се влезени во владина процедура. Имено, во изминатиот период беа спроведени експертски дебати, евалуација и анализи за ефективност и функционалност на институционалните механизми за родова еднаквост (родова машинерија) и резултатите постигнати со постојниот Закон за еднакви можности на жените и мажите (Службен весник на РМ, бр. 6/2012 и бр. 150/2015). Анализите резултираа со препораки за неопходна реформа на родовата машинерија и потреба за понатамошно усогласување со меѓународните и европските правни стандарди и директиви. За таа цел, во 2019 година Министерството за труд и социјална политика започна процес за креирање нов закон за родова еднаквост, формирајќи работна група што работеше на изготвување на Нацрт-законот за родова еднаквост во период подолг од две години. Дополнително, во изминатиот период се работеше на нов Закон за работните односи за кој беше предвидено да се усогласи со Директивата (ЕУ) 2019/1158 за балансот помеѓу приватниот и работниот живот на родителите и лицата вклучени во грижа (Official Journal of the EU, 188/79), со што би се направиле реформи во сегашниот систем на породилното отсуство и би се вовело родителско отсуство што вклучува и посебно право на татково отсуство што во постојната регулатива се добива исклучително преку откажување/прекинување на правото на породилно отсуство на мајката (МТСП, 2022). Усвојувањето на овој закон исто така остана одложено. Покрај овие закони, по Ратификување на Конвенцијата на МОТ за елиминирање на насилството и вознемирување на полето на трудот (К 190) (објавен во Службен весник бр.129/2023) се работеше и на нов Закон за заштита од вознемирување на работното место, кој ќе го регулира спречувањето и заштитата од психичко и сексуално вознемирување на работното место.

2. Приоритети за забрзување на напредокот за зајакнување на жените и девојките 2020-2024

Во периодот на известување се издвојуваат следните приоритети за забрзување на напредокот за зајакнување на жените и девојките, кои се во согласност со општите и специфичните цели на Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027, како и со Целите за одржлив развој.

Елиминирање на насилството врз жените и девојките

Во согласност со ратификуваната Истанбулска конвенција која стапи на сила во 2018 година, како и тековниот Национален акциски план за спроведување на

Истанбулската конвенција (2018-2023), во 2021 година е донесен новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство (Службен весник на РСМ, бр. 24/21), кој е усогласен со препораките од Истанбулската конвенција и е насочен кон унапредување и проширување на системот за превенција и заштита од насилство врз жените, сите облици на родово базирано и семејно насилство. Законот воспоставува координиран систем за превенција, заштита и одговор на семејното насилство, вклучително и превентивни мерки што треба да ги преземат сите засегнати страни на национално и локално ниво, за да се воспостави ефективна заштита на жртвите од сите форми на родово базирано насилство врз жените, како и на жртвите на семејно насилство, казнување на сторителите и собирање податоци за насилство врз жените и семејното насилство. Министерството за труд и социјална политика од јули 2021 година е координатор на Националното координативно тело за имплементација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејното насилство, формирано согласно Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство. Негова задача е да го координира работењето на институциите во делот на превенција и заштита од родово-базирано насилство врз жените и семејното насилство, како и да ја подготвува и следи реализацијата на националните политики од оваа област. Во Националното координативно тело членуваат покрај претставници од министерството членуваат претставници од министерствата за правда, внатрешни работи, здравство и образование и наука, но и претставници од граѓанскиот сектор, Организацијата на работодавачи на Македонија и Сојуз на синдикати на Македонија. Ова Национално координативно тело ќе има значајна улога во зајакнување на институционалниот одговор, но и за поефикасна меѓуресурска координација.

Во 2022 година Северна Македонија го поднесе својот прв основен извештај до ГРЕВИО, а Извештајот за евалуација (Основен извештај) на ГРЕВИО за Северна Македонија беше усвоен во мај 2023 година.

Со измените на Кривичниот законик, донесени во февруари 2023 година, се дефинираат термините „жртва на родово базирано насилство“, „насилство врз жените“ и „родово базирано насилство врз жените“ во член 122 и се криминализираат различни форми на родово базирано насилство и семејно насилство вклучително и фемицид (член 123 2-а), осакатување на женски полови органи (член 129-а), демнење (член 144-а) и полово вознемирување, вклучително и со употреба на дигитални технологии (член 190-а). Покрај формите на семејно насилство што веќе беа опфатени со кривичното право, како што се физичкото насилство и сексуалното насилство, Кривичниот законик сега опфаќа и економско и психичко насилство како форми на семејно насилство. Формите на психичко насилство се вклучени во кривичните дела како што се принуда (употреба на сила), противправно лишување од слобода и загрозување. Законот санкционира форми на сексуално насилство, како што е силување, вклучително и силување на сегашен или претходен брачен другар или интимен партнер. Треба да се истакне дека дефиницијата за силување во Кривичниот законик се заснова на отсуство на согласност на жртвата за делото сторено од сегашен или поранешен интимен партнер (член 186), што претставува промена во однос на претходната дефиниција

заснована врз сила. Кривичниот законик, исто така, забранува сексуален однос без согласност со лице со попреченост (член 187), полов напад врз дете и присилна проституција и првпат воведе кривично дело полово вознемирување преку интернет. Во моментот Министерството за правда подготвува измени на Законот за кривична постапка за понатамошно усогласување со Истанбулската конвенција.

Еднаквост и недискриминација во согласност со законот и пристап до правда

Во 2020 година беше донесен нов Закон за спречување и заштита од дискриминација (Службен весник на РСМ, бр. 258/2020) во кој интерсекциската дискриминација се препознава како потешка форма на дискриминација, а додадени се и родовиот идентитет и сексуалната ориентација како основа за дискриминација. Во 2022 година е донесена и новата Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026 (МТСП, 2022) и Акциски план за 2022- 2024 со проценка на трошоци на Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026 . Оваа стратегија ја изразува подготвеноста на земјата да за унапредување на состојбата на еднаквоста и недискриминацијата, потенцирајќи го заедништвото низ разликите и принципот на едно општество за сите. Стратегијата ги дефинира целите, активностите, мерките и индикаторите, како и одговорните институции за нејзино спроведување. Со усвојување на овој документ се поставува широката стратешка рамка која ги обединува сите области на делување за постигнување на еднаквост и недискриминација. Зацртаните мерки се фокусираат на превенирање и сузбивање на стереотипите, елиминирање на предрасудите и воспоставување на еднакви можности и еднаков пристап за сите лица во сите сфери на јавниот и приватниот живот. Стратегијата ги зема предвид сите основи на дискриминација согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација и се однесува на дискриминација во сите области, групирани по: работа и работни односи, образование, наука, спорт и култура, социјална сигурност (заштита, пензиско и инвалидско осигурување и здравство), правосудство и управа и пристап до добра и услуги.

Согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација се формираше и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (КСЗД) која преставува национална институција за човекови права надлежна за спречување и заштита од дискриминација и е самостоен и независен орган основан од Собранието на Република Северна Македонија.

Родово одговорно буџетирање

Северна Македонија беше прва земја во регионот што донесе владина Стратегија за воведување родово одговорно буџетирање (2012-2017) и од тогаш има остварено значаен напредок во регулативата, програмите и мерките преку кои се унапредува родово одговорното буџетирање во земјата.

Во 2022 година Владата и МТСП, со поддршка од UN Women, основаа Ресурсен центар за родово одговорно креирање политики и буџетирање. Центарот има цел да ги помогне тековните напори на Република Северна Македонија за систематско и одржливо спроведување на родово одговорно буџетирање, преку одржување обуки за подобрување на капацитетите на државните службеници во областа на родовата

еднаквост и РОБ, менторство и поддршка за вклучување на родовата перспектива во управувањето со јавните финансии, како и преку поддршка на стратегиското планирање и креирањето политики на државните институции.

Сè уште не е можно систематски да се следи распределбата на средства од буџетот за родова еднаквост, како што укажува индикаторот на ЦОР 5.в.1 што се однесува на мерење на владините напори за следење на распределбата на средства од буџетот за родова еднаквост. Сепак, Министерството за финансии и другите ресорни министерства објавуваат родово буџетски изјави на своите веб-страници, а почнувајќи од 2021 година Министерството за финансии вклучи и информации за годишните родово буџетски изјави во рамките на Граѓанскиот буџет. Објавувањето податоци и следењето на распределбата на средства за родова еднаквост и нивната јавна достапност се предуслов за процена на активностите за РОБ во земјата.

Транспарентноста и отчетноста за јавните политики и потрошувачката на средства за родова еднаквост е една од приоритетните области од интерес на Државниот завод за ревизија на Северна Македонија (ДЗР). Во 2021 година Државниот завод за ревизија значително ги зголеми своите капацитети за воведување на родовата перспектива во ревизорските практики и во спроведувањето родови ревизии на успешност. ДЗР ја спроведе првата ревизија на успешност на родовата еднаквост во 2022 година, со фокус на ефективноста на владините мерки за унапредување на родовата еднаквост и спроведувањето на РОБ од релевантните институции. Исто така, за да се обезбеди одржлив и ефикасен механизам за вклучување на родовата перспектива во сите идни ревизорски извештаи што ги подготвуваат ревизорите, ДЗР изготви Методолошко упатство за вклучување на родовата перспектива во ревизорските практики.

Политичко учество и застапување

Во Законот за еднакви можности на жените и мажите се предвидува еднаквите можности да се остваруваат преку општи мерки (членови 5 и 6) и посебни мерки (членови 7 и 8). Во Законот се утврдува обврска јавните институции да им дадат предност на подеднакво квалификувани лица што му припаѓаат на помалку застапениот пол, додека не се постигне еднаква застапеност во сите органи и на сите нивоа во законодавната, извршната и судската власт, локалните самоуправи и другите јавни институции и служби. Начелото на афирмативна акција е транспонирано и во постојниот Закон за работните односи.

Понатаму, Законот за спречување и заштита од дискриминација, го содржи концептот на афирмативни мерки хоризонтално во сите сектори, како мерки што се преземаат со единствена цел да се отстрани нееднаквото уживање на човековите права и слободи сè додека не се постигне фактичка еднаквост на лице или група. Таквите мерки не се сметаат за дискриминаторски доколку таквото разликување е оправдано и објективно, а средствата што се користат се пропорционални, односно соодветни и неопходни и временски ограничени (член 7). Изборниот законик налага најмалку 40 проценти од кандидатите на партиските листи да се жени, на секои три места најмалку едно место да ѝ припаѓа на жена и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места, како и задолжителна замена на избраните жени пратенички со други кандидатки. Тоа важи и за кандидатските листи за членови на

советите на општините и на Советот на Град Скопје (Изборен законик, член 155-а). Исто така, во Законот за политичките партии се предвидува обврска политичките партии да се придржуваат до принципот на родова еднаквост во партиските структури и функции (член 4).

Со 42,5 проценти пратенички на почетокот на 2023 година (и 41,7 проценти по изборите во 2020 година), Северна Македонија се вбројува меѓу 25 земји во светот со најголем процент на жени во парламентот и зазема највисоко место меѓу земјите во регионот. На Претседателските избори во 2024 година, за прв пат во историјата на државата се избра жена која стапи на функцијата Претседателка на Република Северна Македонија. Зголемената застапеноста на жените во парламентот се постигна првенствено со воведувањето родова квота од 30 проценти во 2002 година, која беше зголемена на 40 проценти со измените и дополнувањата на Изборниот законик од 2015 година. Влијанието на квотите е јасно кога се разгледува позитивниот тренд на зголемување на застапеноста на жените во парламентот, но сепак, родовите нееднаквости и понатаму опстојуваат во областите каде квотата отсутува. Родовите нееднаквости во процесите на креирање политики се многу повидливи на локално ниво. Жените што се стремат кон лидерски позиции во политиката сè уште се соочуваат со голем број бариери што произлегуваат од присутните патријархални вредности и предрасуди, како и општествено-културните норми и родовите стереотипи што ги ставаат жените, главно, во домашната сфера и надвор од јавната сфера. Севкупната застапеност на жените има позитивен тренд во судството, каде жените сочинуваат 60,6 проценти од сите актуелни професионални судии (299 жени и 194 мажи) во 2022 година. Жените сочинуваат повеќе од половина од професионалните судии во првостепените и второстепените судови (апелационите судови), а родова еднаквост постои и во Врховниот суд. Исто така, жените претставуваат 47,1 процент од претседателите на судовите заедно (16 жени и 18 мажи) и 62,7 проценти од другиот судски персонал што работи во судовите во Северна Македонија.

Пристап до здравствена заштита, вклучувајќи сексуално и репродуктивно здравје и репродуктивни права

Законот за здравствена заштита го уредува правото на секој граѓанин на највисок можен стандард на здравствена заштита, односно физички и ментален интегритет, безбедност и недискриминација. Министерството за здравство еднаш годишно објавува Програма за активна здравствена заштита на мајките и децата, со цел намалување на морбидитетот и морталитетот кај мајките и новороденчињата преку интегриран пристап во унапредување на здравјето на мајките и новороденчињата што опфаќа мерки за планирање на семејството, пренатална грижа и здравствена заштита при породување и мајчинство, како и пристап до соодветни здравствени пакети за социјално ранливите групи. Во 2016 година се спроведе евалуација на Националната стратегија за сексуално и репродуктивно здравје 2010-2020 за да се усогласи со ЦОР и други глобални и регионални иницијативи за обезбедување на универзален пристап до сексуално и репродуктивно здравје (СРЗ) и безбедно мајчинство. Последниот донесен Акциски план за сексуално и репродуктивно здравје се однесува на периодот 2018-2020 година.

На пристапот до абортус влијаеја значајните промени во законите и политиките што вклучуваат измени и дополнувања на Законот за прекинување на бременоста (Закон за абортус) во 2013 година. Со овој Закон, како и со новиот Закон за прекинување на бременоста (2019) ефективно се укинуваат одредбите што го ограничуваа пристапот на жените до безбеден абортус, како задолжителниот период за советување и други административни пречки. Законот гарантира дека жените ќе имаат навремен пристап до давателите на здравствени услуги и право на абортус на барање во текот на првите 12 недели од бременоста, а во посебни околности и помеѓу 12 и 22 недели. Од 2021 година на Клиниката за гинекологија и акушерство во Скопје се применува и медикаментозен абортус, односно абортус без операција. Сепак, оваа постапка сè уште не е достапна за жените во другите региони од земјата, особено за жените од руралните средини, освен ако не дојдат во главниот град.

Министерството за здравство на годишно ниво објавува Програма за рано откривање на малигни заболувања, со што во континуитет се обезбедуваат бесплатни превентивни прегледи за скрининг на рак на дојка и на грлото на матката за сите жени. Националната програма за рано откривање на рак на дојка започна да се спроведува во 2015 година и опфаќа жени на возраст од 50 до 69 години, а со последните промени за проширување на опфатот, се опфаќаат и жени од 40 годишна возраст. Нема други превентивни мерки за зголемување на бројот на прегледи за рак на дојка што би овозможиле рано откривање на болеста. Министерството за здравство од 2019 година спроведува и активности предвидени со Програмата за рано откривање и превенција на рак на грлото на матката.

Националната стратегија за унапредување на менталното здравје во Северна Македонија 2018-2025 година и нејзиниот Акциски план 2018-2025 содржат конкретни цели за „подобрување на услугите за ментално здравје за жените на репродуктивна возраст“ и „промоција на добро ментално здравје на жените и мајките“. Меѓутоа, не е воспоставен систем за следење и евалуација на спроведувањето на Стратегијата.

2. Мерки за спречување на дискриминација и промовирање на правата на маргинализираните групи на жените и девојките

Жените и девојчињата маргинализирани поради раса, етничка припадност

Во 2021 година е донесен и Националниот акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022-2024 чија главна стратешка цел е унапредување на интерсекциската правда, односно еднаков и правичен пристап до права, можности, ресурси и моќ во општеството, за жените и девојчињата Ромки (МТСП, 2021). Главните исходи на Националниот акциски план се: 1) Зголемена економска самостојност на Ромките; 2) Обезбедување на услови за стекнување и дооформување на формално образование на жените и девојчињата Ромки; 3) Подобрена ефективна заштита на Ромките од каков било облик на родово-базирано насилство и семејно насилство; 4) Зајакнат пристап до правда за Ромките;

5) Зајакнат пристап до здравствена заштита за Ромките; и 6) Зголемено учество во јавниот и политичкиот живот на и култивирање на лидерство кај Ромките. Главните хоризонтални исходи се: 1) Сузбивање стереотипи и предрасуди и ефективна заштита од дискриминација и унапредување на еднаквоста на девојчињата и жените Ромки; и 2) Зголемено прибирање, процесирање и објавување на податоци за економскиот, социјалниот, културниот и општествениот живот на Ромките. Според буџетската проценка на Националниот акциски план, спроведувањето на активностите и мерките е планиран преку донаторски средства. Следењето и известувањето на исполнувањето на Националниот план се прави преку формирано Тело за координација, мониторинг и евалуација на Националниот акциски план во кое членуваат претставници/чки од МТСП, МП, МОН, АВ, два претставници/чки од НИЧП (по еден претставник/чка од НП и КСЗД) и три претставници/чки од НВО.

Владата на Северна Македонија во јануари 2020 година пристапи кон Конвенцијата за намалување на бездржавјанството. Со ваквите промени во позитивна насока им се помага на жените и девојчињата без државјанство, вклучително и од ромската заедница, да се стекнат со државјанство, да го променат или задржат државјанството, во сите постапки опфатени со законската регулатива за државјанство, така што постојните механизми за пристап до здравствена заштита, домување, вработување и програми за социјална заштита ќе им бидат достапни на Ромите без државјанство, особено на жените и девојчињата.

Во 2021 година Комисијата за спречување и заштита од дискриминација евидентираше седум случаи на дискриминација врз основа на ромска етничка припадност. Жените и девојчињата Ромки и понатаму се особено ранливи на дискриминаторски третман, неретко и заради пониското ниво на образование и невработеноста.

Жени кои живеат во изолирани и рурални средини

Еден од критичните проблеми со кои се соочуваат жените во руралните средини е дискриминацијата на жените што се регистрирани како индивидуални земјоделци во остварувањето на правото на породилно отсуство и боледување. За да се ублажи овој проблем, во 2022 година Владата ја донесе Програмата за поддршка за социјалната сигурност на жените што вршат земјоделска дејност за 2023 година. Во мерките е вклучена финансиска поддршка за сите жени што вршат земјоделска дејност да стекнат право на платено породилно отсуство. Средствата за реализација на програмата се издвоени од Буџетот на Република Северна Македонија за 2023 година („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.282/22), во износ од 81.000,00 денари за деветмесечен надоместок за мајчинство на жените кои имаат статус на осигурени индивидуални земјоделки, стекнат согласно Законот за пензиското и инвалидското осигурување. Сепак, ова е краткорочно решение кое се очекува да биде преточено во соодветната законската регулатива со што ќе се овозможи трајно решение.

Заради недоволната застапеност на жените во користењето на земјоделските субвенции, во периодот 2014-2020 Програмата за финансиска поддршка на земјоделството воведе јасни критериуми за поттикнување на поголемо учество на

жените во процесот на аплицирање и/или преку зголемување на исплатените средства.

Жени и девојчиња со попреченост

Државата преку донесената Национална Стратегија за правата на лицата со попреченост 2023-2030 се стреми да промовира свест, еднаквост и заштита од дискриминација на лицата со попреченост, да го подобри пристапот на лицата со попреченост до правдата и да ја обезбеди нивната безбедност и сигурност.

Идентификувани се мерки и активности кои што ќе ја подобрат информираноста и ќе ги унапредат знаењата на лицата со попреченост и нивните организации, како и на јавните институции за обврските коишто произлегуваат од КПЛП во остварување на инклузивната, еднаквост и борбата против дискриминацијата врз основа на попреченост. Мерките предвидуваат и зајакнување на капацитетите на организациите на лицата со попреченост и родителските организации и придонес кон нивна одржливост, како една од клучните заинтересирани страни во спроведувањето и следењето на имплементацијата на КПЛП.

Стратегијата предвидува мерки за обезбедување информации, родово и возрасно сензитивна помош и поддршка, како и пристапни и достапни сервиси за лицата со попреченост. Дополнително, се предвидуваат мерки за зајакнување на капацитетите на професионалците коишто работат на идентификација, пријавување и заштита на преживевани лица на родово базирано/семејно насилство. Во усвоениот Акциски план 2023-2026 година за спроведување на Националната Стратегија (2023-2030) за правата на лицата со попреченост која што опфаќа девет приоритетни области, како што се: Пристапност, Еднаквост, пристап до правда и активно учество во јавниот и политичкиот живот, Пристап до здравствена заштита, Детска, социјална заштита и независно живеење, Право на образование, Вработување и право на работа, Локални инклузивни заедници, Јавна свест, Култура, спорт и рекреација одредени врз основа на потребите, а усогласени со Конвенцијата на ООН за правата на лицата со попреченост (КПЛП) и Стратегија за правата на лицата со попреченост 2021-2030 на Европската Унија, во секоја од нив, се утврдени цели, мерки и активности кои што овозможуваат унапредување на правата на лицата со попреченост, независност, еднакви можности, квалитет на живот, како и градење на инклузивно општеството.

Центарот за управување со кризи (ЦУК) со единствениот европски број за итни повици 112 креира технички капацитети и процедури за лицата со попреченост во говор и слух да можат да комуницираат со праќање СМС пораки, а со помош на операторите се воспоставува врска со соодветните институции за помош при итни ситуации.

Жени и девојки мигранти

Транзитните центри Винојуг - Гевгелија и Табановце - Куманово, под покровителство на Црвениот крст на Република Северна Македонија, функционираат со редовна работа во една смена во траење од 8 (осум) часа во текот на денот и се организираат редовни средби - координација помеѓу сите субјекти учесници во Системот за управување со кризи кои се активни во тековното

работење на двата. Транзитните центри се користат за справување со продолжената кризна состојба заради заштита од илегална миграција и зголемен обем на влез и транзитирање на мигранти низ територијата на државата.

Од 2018 година до денес одржани се работилници, обуки и курсеви во Транзитните центри Винојуг-Гевгелија и Табановце-Куманово, за едукација за правата на жените вклучително на жените мигранти, како и персоналот на ЦУК присутен во камповите, од страна на меѓународни и невладини организации со посебен акцент на социјализација.

ЦУК прибира статистички и аналитички информации за мигрантите, во однос на бројот, полот, идентитетот, како и можните жртви на насилство, не само над жените туку и за вкупната состојба во камповите (жени, деца, лица со попреченост, непридружувани деца и сл.)

3. Кризи кои влијае на имплементацијата на ПзА во државата

Во изминатиот период клучно влијание во спроведувањето на целите за унапредување на родовата еднаквост во согласност со ПзА и Агендата 2030 се поврзани со глобалната пандемија со КОВИД-19 и кризата.

Со цел успешно справување со ширењето на заразата, Владата на Република Северна Македонија донесе низа мерки во борбата против Ковид-19, успевајќи да ја одржи стабилна состојбата во земјата и овозможувајќи поддршка за ранливите категории на граѓани. Ефектот на кризата имаше силно влијание на сигурноста, социоекономската и здравствената положба на жените, особено на најранливите, како што се жените со низок социо-економски статус, жените со попреченост, жените во подоцнежна возраст, вдовици, самохрани марки, жртви на насилство, како и други ранливи групи на жени.

Состојбите со пандемијата се одразија врз работата на речиси сите институции во поглед на сите останати активности, како на домашен, така и на меѓународен план. Во оваа смисла, изостана спроведувањето на планираните кампањи, промоции, конференции, истражувања. На 10 март 2020 година Владата донесе мерка со која го прекина воспитно-образовниот процес и наставата во сите детски градинки и основни училишта. Истовремено, беше донесена одлука еден од родителите чии деца до десетгодишна возраст посетуваат настава во градинка или во основно училиште, да биде ослободен од работните обврски. Владата им препорача на работодавачите во државата, во зависност од типот на работата и можностите, да ја адаптираат работата да се извршува од дома. Владата на Република Северна Македонија донесе 4 пакети мерки¹, насочени кон справување со негативните последици врз економијата. Во рамки на овие пакети, донесени се околу 70 различни мерки, со кои се опфатени и поддржани субјектите и физичките лица погодени од пандемијата. Сите пакети на антикризни мерки за поддршка на економијата во својот фокус ги имаат граѓаните, нивните работни места, социјалната сигурност, солидарност, креирање амбиент за полесно надминување на економските последици од корона вирусот. Вредноста на сите четири пакети антикризни мерки изнесува околу 1 милијарда и 20 милиони евра, односно

четвртиот пакет економски мерки изнесува 470 милиони евра, додека вкупната вредност на претходните три пакети изнесува околу 555 милиони евра. Со периодот на изолацијата и воспоставувањето на строг полициски час, невладините организации и Министерството за труд и социјална политика предупредија за ризикот од зголемување на случаите на семејно насилство. Како резултат, се овозможи во текот на полицискиот час, жените и други лица во ризик од родово-базирано и семејно насилство да имаат дозвола да побараат помош и пријават насилство. Во текот на целиот период беа споделувани контакти од сервисите за пријавување и поддршка на жртвите.

4. Приоритети во забрзување на напредокот на жените и девојките преку спроведување закони, политики и програми 2020-2024

Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027 ги дефинира идентификуваните приоритетни области за унапредување на родовата еднаквост во претстојниот период.

Институционални механизми за родова еднаквост

Република Северна Македонија има воспоставено широка рамка на институционални механизми за еднакви можности на жените и мажите на централно и на локално ниво.

Комисијата за еднакви можности на жените и мажите во Собранието на Република Северна Македонија и Клубот на пратенички се механизми за спроведување на родовата перспектива во највисокиот претставнички орган за креирање политики и донесување одлуки.

Интерресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите го промовира концептот на вклучување на родовите аспекти во општите политики на сите јавни институции.

На национално ниво, МТСП иницира и креира политики за родова еднаквост и еднакви можности, воедно е одговорно за координација и следење на состојбата со родовата еднаквост во соработка со другите органи на државната управа.

Согласно со ЗЕМЖМ, во сите министерства од редот на државните службеници има назначено координатор и заменик-координатор за еднакви можности на жените и мажите, кои имаат со закон предвидени обврски и одговорности. Тие се одговорни за воведување на родовата перспектива во органите на државна управа.

Родовите механизми на локално ниво во рамките на институциите се составени од следниве структури: комисии за еднакви можности на жените и мажите и координатори за еднакви можности на жените и мажите

Исто така, потребна е систематизација на работното место Координатор/ка за еднакви можности, со што би се унапредите надлежностите и авторитетноста на позицијата во институциите, локалната самоуправа и другите структури. Со систематизацијата на работното место, подобро ќе се регулира назначувањето на

лица на овие позиции со соодветни квалификации, интереси, едукација и искуство. Исто така, ќе се избегне постојаното менување на лицата одговорни за родова еднаквост и родовата еднаквост ќе дојде на ниво на приоритетни прашања во политиките. Во единиците на локалната самоуправа потребно е јасно дефинирање на одговорностите на Комисиите и Координатор(к)ите за еднакви можности во главните документи на општините. Исто така важно за интеграција на родовата перспектива е следењето на состојбата преку ажурирани податоци и воспоставени релевантни индикатори. Потребно е воспоставување на систем на собирање податоци и мерење на состојбата преку индикатори. Собирањето податоци треба да се прилагоди на индикаторите за следење на имплементацијата на НСРЕ и НАП што треба да се отсликува во извештаите кои ги доставуваат органите на државната управа (ОДУ) и единиците на локалната самоуправа (ЕЛС).

Економија и пазар на труд

Главен приоритет на полето на економијата е активација на женското население и зголемено учество на пазарот на труд. Овој приоритет е високо поставен и во други стратегии на национално ниво кои се однесуваат на унапредување на економијата и зголемување на вработеноста. Зголемената активација и поголемото учество на пазарот на труд се поврзани со квалитетот на работа на жените, во однос на формалното вработување и работата со полно работно време, како и со воспоставените мерки и сервиси за поддршка за усогласување на приватниот и професионалниот живот на жените, каде што спаѓаат флексибилното работно време, родителското отсуство за 70 мажите, квалитетот на работните договори и слично. Исто така, потребно е намалување на родовиот јаз во платите, кој заедно со ниската стапка на вработеност и учеството во неформалната економија, придонесуваат и за родовиот јаз во пензиите, што значително влијае на квалитетот на животот на жените и по завршување на работниот век.

Земјоделство

Во руралните средини, потребно е зајакнување на жените во однос на управување со земјоделски имот и земјиште, како и градење на нивната самодоверба и капацитети во донесување одлуки. Зајакнувањето на руралните жени треба да биде насочено и кон градење на нивните капацитети и знаења за аплицирање во програмите за финансиска поддршка во земјоделието, но и во останатите програми како на пример во Министерството за економија преку програмите за развој на женското претприемништво каде што се нудат можности за отворање на сопствен бизнис и самовработување, што пак во исто време значи и диверзификација на активностите во руралните средини и придонес кон нивна одржливост преку отворање на мали бизниси кои што и не се примарно поврзани со земјоделството, како што се локални фризерници, продавници за изработка и продажба на традиционално изработени производи, развој на рурален туризам итн. Потребни се мерки за вклучување на жените од неформалната економија во формалната, односно формализирање на работата која тие ја вршат без да бидат платени и без социјално и здравствено осигурување. Кон тоа ќе допринесе отворањето на повеќе

сервиси за деца и стари лица во руралните средини, воспоставување на мерки за вреднување на работата на грижа и слично.

Климатски промени

Главен приоритет на полето на климатските промени е вклучување на родовата перспектива во политиките, мерките и стратегиите кои се носат на национално и локално ниво. За таа цел, потребно е поголемо учество на жени во структурите на одлучување, учество на експерти по родови прашања, кои ќе ги посочат различните влијанија на климатските промени врз жените, особено жените од ранливите категории, со што ќе се воспостават мерки за рана интервенција и намалување на ризиците кои ќе бидат насочени кон нив. Особено важно е да се земат предвид разликите во потребите и барањата на жените и мажите во земјоделството, енергетиката, водните ресурси, телекомуникациите, транспортот, управувањето со заштитените подрачја и туризмот. Исто така, важно е да се зајакнат капацитетите на креаторите на политики и мерки за ублажување на ефектите од климатските промени за вклучување на родовата перспектива.

Политика и донесување одлуки

Потребно е зголемување на бројот на жени на позициите на донесување одлуки во извршната власт, политичките партии, медиумите, спортот, локалната самоуправа, односно во сите области во кои нема воспоставени законски решенија или квоти и каде учеството на жените е многу ниско, според Заложбата 50-50. Зголемувањето на бројот на жени носителки на одлуки треба да се врши преку стимулативни мерки, сензибилизација, подигнување на свеста, како и со обврзувачки законски мерки и заштита од говори на омраза и насилство во јавниот, медиумски и дигитален простор. Особено е важно поттикнувањето на жените за учество во структурите на донесување одлуки во единиците на локалната самоуправа, каде се носат одлуките и мерките кои директно влијаат на квалитетот на животот во локалните единици.

Здравство

Фокус на здравствената заштита се жените од маргинализираните заедници кои сè уште немаат или имаат ограничен пристап до услуги од системот за здравствена заштита. Потребно е зголемување на бројот на гинеколошки амбуланти и гинеколози надвор од Скопје, во местата каде што живеат маргинализираните заедници, за намалување на смртноста на доенчињата и децата под 5-годишна возраст. Исто така, потребна е подобра регулација и зголемување на опфатот на жени со Програмата за рана детекција на малигни заболувања (скрининг за превенција и рано откривање на карцином на грло на матка; скрининг на колоректален карцином; мамографски скрининг за рана детекција на карцином на дојка). Потребно е воведување мерки за зголемување на достапноста на абортусот и контрацепцијата како компоненти на сексуално и репродуктивно здравје на жените, со фокус на жените од ранливите категории, овозможување целосна поддршка за жените по репродуктивниот период, во периодот на менопауза и поддршка на жените кои не се во хетеросексуална заедница или воопшто во каква било заедница, за остварување на желбата за мајчинство преку биомедицински

потпомогнато оплодување (БПО). Дополнително, кризата со пандемијата на Ковид-19 го доведе во преден план и менталното здравје, на кое треба посебно да се обрне внимание кај жените кои во периодот на пандемијата се соочија со дополнителен товар во домаќинството, во грижа за деца и стари лица, истовремено чувствувајќи го притисокот за задржување на работното место.

Образование и наука

Целосно родово сензитивно и рамноправно образование ќе се постигне со задржување во образовниот процес на девојчињата од ранливите групи, поттикнување на девојчињата да се образуваат во полиња кои се сметаат за „машки“, а кои како професии се повеќе платени и овозможуваат поголем избор на работни места, односно се професии на иднината, како и овозможување услови за жените да напредуваат во високото образование и науката преку посебни мерки за стимулација и поддршка. Воспоставувањето на пилот-програмата за ССО беше значаен чекор во унапредувањето на родовата еднаквост и едукацијата на младите за сексуалното и репродуктивното здравје и здравиот начин на градење врски.. Конечно, треба да се земе предвид родовиот аспект во инфраструктурата на училиштата, односно потребите на девојчињата за управување со менструална хигиена. Со тоа, ќе се намали и стигмата и срамот кој девојчињата го чувствуваат во врска со менструалната хигиена.

Жени, мир и безбедност

Концептот на позитивен мир не го опфаќа само отсуството на војна како услов за мир, туку и надминување на културното и структурното насилство и нееднаквост за постигнување целосна благосостојба и напредок, преку еднакви можности и пристап до сервиси, услуги и мерки за поддршка изградени со одржливи инвестирања во економскиот развој и институциите, како и градење култура на еднаквост и недискриминација. За општество кое гради култура на позитивен мир, потребно е рамноправно учество на жените во структурите на одбраната, безбедноста и меѓународните односи. Важен приоритет во оваа смисла, кој произлегува и со членството на Северна Македонија во НАТО, е зголемувањето на бројот на жени во армијата и мировните мисии, зголемувањето на бројот на жени во полицијата, преку суштинско градење на култура на родова еднаквост во овие институции и структури. Исто така, важен аспект е сензибилизацијата на вработените во структурите на одбраната и безбедноста, особено вработените во полицијата, во поглед на родовите прашања и родово-сензитивно однесување.

Социјална заштита

Социјалната заштита е особено важно да биде насочена кон ранливите категории жени и да ја земе предвид интерсекцијата на нивните карактеристики при креирањето и усвојувањето на мерките за помош и поддршка. Исто така, потребно е зголемување на капацитетите на социјалните работници во однос на родовите прашања, како и подобрувањето на покриеноста со социјални и здравствени услуги, особено во руралните средини. Во однос на кризата со пандемијата Ковид-19, во креирањето на мерките треба да се вклучи интерсекциски пристап за да се постигне

ефективност и голема покриеност на жените од ранливите категории, со што ќе се намалат последиците од кризата.

Пристап до правда

Потребно е целосно и ефективно овозможување на пристап до правда за ранливите групи население, во кои спаѓаат жените жртви на насилство, Ромите, ЛГБТИ-лицата, барателите на азил, мигрантите, лицата без државјанство, сексуалните работници и корисниците на дрога. Исто така е потребно унапредување на свесноста и сензибилизација на правните практичари во однос на прашањата од родова еднаквост поради можноста за ревиктимизација и дискриминација на лицата од ранливите категории со кои доаѓаат во директен контакт. Областа правда исто така ги опфаќа и жените затворенички кои имаат потреба од подобрување на пристапот и достапноста на гинеколошки и здравствени услуги, како и образовни и вокациски програми кои ќе ја олеснат нивната реинтеграција во општеството.

Спорт

Главен приоритет на полето на спортот е зголемувањето на бројот на жени на раководни позиции во различните спортски структури, како и промоцијата на спортот и овозможувањето услови за девојчињата и девојките да се бават со спорт, а потоа и како жени да останат во спортската струка. За тоа да се постигне, потребна е финансиска поддршка на женските клубови, уривање на стереотипот дека спортот е „машки“ домен, ангажирање поголем број жени тренери, како и воспоставување мерки за борба против насилството и сексизмот во спортот. Интеграцијата на родовата перспектива е важна и при градењето спортски објекти, односно тие треба да се адаптирани, безбедни, осветлени, опремени за да им се овозможи нивно користење на девојчињата и жените.

Култура

Одредувањето на приоритетите во унапредувањето на родовата еднаквост во културата поаѓа од тоа дека правото на култура е основно и неприкосновено човеково право, а културата и уметноста се клучни во градењето вредности во општеството. Состојбата со културата треба да се унапреди во насока на поддршка и промоција на проекти, дела и настани кои ја промовираат родовата еднаквост, толеранцијата и прифаќањето на различните родови идентитети, овозможување еднаков пристап и поддршка за жени авторки и носителки на проекти, како и поголема застапеност на жените на поавторитетни и подобро платени позиции.

Медиуми

Приоритетите во медиумската сфера главно се фокусираат на промовирање на родовата еднаквост во програмите и содржините, преку претставување на позитивни примери, почесто ангажирање жени како соговорнички во дебатните и другите програми со гости, како и поголема застапеност на содржини кои обработуваат теми за родова еднаквост, односно вклучување на родовиот аспект во најголемиот број теми кои се обработуваат во медиумите. За таа цел, потребна е поголема застапеност на жени на позиции на одлучување, уреднички и директорски,

како и едукација и подигнување на свеста за родовите прашања кај сите медиумски работници.

Сексизам и родово базирано насилство

Сексизмот и родово базираното насилство се тесно поврзани, со тоа што сузбивањето на насилството и унапредувањето на положбата на жените во останатите сфери мора да појде од борбата против сексизмот и стереотипизацијата на родовите улоги. Во таа насока, важни чинители се медиумите, образованието, спортските и културните настани. Потребна е промоција на еднаквост и толеранција во наставните и медиумските содржини и ефикасно санкционирање на сексистичкиот говор на омраза. За тоа, потребно е градење на капацитетите на вработените во овие области и сензибилизација на населението да ги препознава овие појави. Во однос на родово базираното насилство, потребно е целосно усогласување со стандардите на ИК, во поглед на законските решенија, достапните сервиси и услуги за поддршка, мерките за превенција, како и мерките за казнување на насилниците, вклучувајќи ги и сторителите на сексуално вознемирување и демнење на интернет. Покрај тоа, потребно е системско собирање на релевантни родово разделени податоци. Во однос на трговијата со луѓе, потребно е зајакнување на капацитетите на полицијата, социјалните работници и останатите чинители во структурите за оваа проблематика, за поефикасно идентификување на жртвите и овозможување заштита и поддршка.

Трет дел: преземени мерки за унапредување на родовата еднаквост низ дванаесетте критични области од интерес

Инклузивен развој, заеднички просперитет и пристојна работа

Државата ја препознава потребата за унапредување на агендата за развој, просперитет и работна сила со цел унапредувањето на родовата еднаквост. Во продолжение се наведени примери на мерки и програми спроведени за време на известувачкиот период.

6. Активности за унапредување на родовата еднаквост во однос на улогата на жените во платената работа и вработувањето

Жените во Северна Македонија се во понеповолна положба на пазарот на трудот. Тие го сочинуваат помалиот процент на економско активното население, со стапка на активност од 42,8 проценти во 2023 година (наспроти 62 проценти кај мажите), што претставува намалување во однос на стапката на активност на жените во 2020 година која изнесува 45,7 проценти (наспроти 67,1 процент кај мажите) (ДЗС, 2024). Во период од 2020 до 2023 година (последни достапни податоци), стапката на вработеност на жените благо флукутира кон надолен тренд од 38,4 проценти во 2020 година, до 37,9 проценти во 2023 година. Кај мажите, стапката на вработеност во истиот период бележи поизразено намалување и се движи од 55,9 проценти во 2020 година, до 53,2 проценти во 2023 година. Овие трендови е неизбежно да се следат низ призмата на кризата предизвикана од КОВИД-19 пандемијата како и последователните економски шокови предизвикани од глобалните случувања.

- **Зајакнати / спроведени закони и политики и практики на работното место кои забрануваат дискриминација при регрутирање, задржување и унапредување на жените во јавноста и приватниот сектор и законодавството за еднакви плати**

Во 2020 година беше донесен и нов Закон за спречување и заштита од дискриминација (Службен весник на РСМ, бр. 258/2020) кој има сеопфатна примена и во доменот на работата и работните односи и во кој интерсекциската дискриминација се препознава како потешка форма на дискриминација. Во 2022 година е донесена и новата Национална стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026 (МТСП, 2022). Дополнително, новата усвоена Националната стратегија за вработување за периодот 2021-2027 година и нејзиниот Акциски план за периодот 2021-2023 година вклучува конкретни мерки за вработување на жените и пристап до услуги за пазарот на трудот. Во Ревидираната програма за реформи во вработувањето и социјална политика за 2022 година дополнително се обезбедува стратегиска рамка за намалување на родовиот јаз во економијата и подобрување на положбата на жените на пазарот на трудот. Во Националната стратегија за земјоделство и рурален развој 2021-2027 година се нагласува важноста за искоренување на родовата нееднаквост и зајакнување на жените, со што ќе се придонесе за зголемување на земјоделската продуктивност и развој на целата заедница. За да се зајакнат жените и да се унапреди родовата еднаквост, во Стратегијата е нагласена поддршката за економските активности на жените преку директни плаќања и бенефиции, како дел од системот за рангирање. Во изминатиот период се бележат и позитивни практики на ниво на институции (Генерален секретаријат на Влада), како што се: давање приоритет во вработување на лица од помалку застапениот пол кога кандидатите имаат ист степен на квалификации, како и еднакви можности во пристапот до обуки и стручно усовршување.

- **Воведено / зајакнато отворање работни места и активен пазар на трудот родово одговорно политики (на пр. образование и обука, вештини, субвенции)**

Во изминатите четири години, Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија (АВРСМ) реализира низа мерки за подобрување на еднаквото учество на жените и мажите на пазарот на труд, во согласност со годишните Оперативни планови за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на труд. Во рамките на Оперативните планови реализирани се повеќе видови активни мерки за вработување како дел од следните програми Поддршка за самовработување (претприемништво); Поддршка за креирање на нови работни места; Обуки; Обуки за развој на дигитални вештини; Практиканство; Програма за работно ангажирање; Економија на грижа; Поддршка за креирање на нови работни места преку зелени инвестиции; Исплата на младински додаток.

Во периодот од 2020 до 2023 година склучени се договори за учество во активните програми и мерки за вработување на невработени лица, како и дадени повеќе видови услуги за невработени лица, преку вклучувањето во услугите Помош при барање работа; Мотивациски обуки; Професионална ориентација и кариерно

советување; Активација на невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување; Посредување при вработување и услугата СИМ - советување и мотивација за корисници на гарантирана минимална помош. Процентуалното учество на жените во овие програми е прикажано во Табела 1.

Табела 1. Процентуална застапеност на жени (%)				
	2020	2021	2022	2023
Програми и мерки за вработување	45	44	45	46
Вкупен број на работодавни услуги	50.52	50.36	49.65	48.24

Извор: АВРСМ, 2024

- **Подобрена финансиска вклученост и пристап до кредити, вклучително и за самовработените жени**

Пристапот до финансии за деловните жени или жените што имаат намера да основаат бизнис се зголемува. Тековната Стратегијата за развој на женското претприемништво за 2019-2023 година има главен фокус на унапредување на економското зајакнување на жените преку создавање поволна деловна средина и поддршка на претприемничкиот потенцијал на жените. Родовата перспектива, исто така, е интегрирана во тековната национална стратегија за мали и средни претпријатија за периодот 2018-2023 година која ги препознава предизвиците со кои се соочуваат жените и младите и препорачува мерки за подобрување на обуката за претприемништво за жените и зајакнување на поддршката преку финансиски и нефинансиски мерки.

Во Програмата за конкурентност, иновации и претприемништво Министерството за економија има утврдено одредени цели за жените претприемачки. Во 2021 година, во рамките на мерката за финансирање на мали и средни претпријатија и занаетчиско производство, биле поднесени вкупно поднесените барања за кофинансирање (претпријатија/занаетчии/занаетчики), 31,9 проценти биле претпријатија во сопственост и управувани од жени. Со посебна мерка за финансиска поддршка на женското претприемништво, поддршка добиваат и претпријатија со кои управуваат или се во сопственост на жени. Програмата има цел годишно просечно да опфати 140 претпријатија, а постои одредба дека претпријатијата што се управувани или основани од жена имаат право да поднесат барање за 10 проценти поголема субвенција. Во 2021 година Агенцијата за поттикнување на претприемништвото додели 10.623.110 денари (околу 190.000 американски долари) за активности наменети за жените, како што се обуки, подготовка на бизнис-планови и советувања. Покрај државните програми за финансиска поддршка на жените претприемачки, расте и бројот на други извори на поддршка на претпријатијата, како што се бизнис-акцелератори, банки и штедилници и донатори.

- **Подобрен пристап до современи технологии (вклучувајќи климатски паметни технологии), инфраструктура и услуги (вклучувајќи земјоделски екстензии)**

Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство во рамките на Буџетскиот циркулар за 2023 година и предложената петта родова буџетска иницијатива предвидува подобрен пристап на жената фармер до напредни технологии за наводнување. Мерката опфаќа поврат на 80 проценти на инвестицијата за инсталирање на приклучок за електрична енергија за напојување на системот за наводнување со електрична енергија за работа на пумпите за наводнување од бушотини. Целта е преку користење на напредни технологии и техники во наводнувањето да се постигнат повеќе ефекти, како зголемено производство и приноси, остварување на додадена вредност, управување со ризикот, користење на помалку енергија, време и природни ресурси. Истовремено, овие производствени и квалитативни подобрувања ќе овозможат максимизирање на профитот имајќи ги во предвид ограниченото време, труд, земја и капитал, особено кај земјоделките.

- **Поддржан преминот од неформална во формална работа, вклучително правни и политички мерки кои имаат корист за жените во неформално вработување**

Националната стратегија за вработување за периодот 2021-2027 година и нејзиниот Акциски план за периодот 2021-2023 ги насочуваат сите владини политики, покрај оние што конкретно се однесуваат на трудот, да имаат за цел и/или конкретно да се однесуваат на намалувањето на неформалноста во вработувањето и на зголемувањето на учеството на жените на пазарот на трудот (Исход 2.3).

7. Активности за препознавање, намалување и / или редистрибуција на неплатената грижа и домашната работа и подобрување на балансирањето помеѓу работата и семејството

- **Проширување на услугите за згрижување на децата или овозможување постојните услуги да бидат попростапни**

Во изминатите неколку години има пораст на инвестициите во нови градинки и обнова на постојните (МТСП, 2024). Продолжуваат и мерките за поддршка на трошоците за згрижување и воспитување на деца од предучилишна возраст за самохрани родители кои се корисници на правото на гарантирана минимална помош.

За време на пандемијата со КОВИД-19 во 2020 година, државниот пакет на кризни мерки содржеше и мерка за продолжување на платеното породилно отсуство кое завршува со почетокот на пандемијата. Исто така, со затворањето на градинките и училиштата пакетот кризни мерки предвидуваше и платено отсуство од работа за еден од родителите заради грижа за дете/деца на 10 годишна возраст или помлади.

- **Воведено или зајакнато породилно / татковско / родителско отсуство или друго семејно отсуство**

Во 2022 година се усвои пилот-програма на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, која овозможи проширување на опфатот на жени до пристапот на платено породилно отсуство за 2023 година. Оваа програма

овозможува платено породилно отсуство за регистрираните индивидуални земјоделки. Оваа програма е времено решение и потребни се понатамошни измени на законската легислатива за да се овозможи трајно решение на правото на платено мајчинско отсуство за регистрираните индивидуални земјоделки во земјата (Службен весник на РСМ, бр. 31/2023).

Во текот на изминатиот период (2020-2024) се изработи нов предлог Закон за работните односи кој сè уште не е усвоен, но за е предвидено усогласување со Директивата (ЕУ) 2019/1158 за баланс помеѓу приватниот и работниот живот на родителите и лицата вклучени во грижа (Official Journal of the EU, 188/79), со што би се направиле реформи во сегашниот систем на породилното отсуство и би се вовело родителско отсуство што вклучува и посебно право на татково отсуство што во постојната регулатива се добива исклучително преку откажување/прекинување на правото на породилно отсуство на мајката (МТСП, 2022).

8. Воведени мерки и активности за намалување на родовите јазови во дигиталната сфера

Родовиот јаз во дигиталната сфера се намалува во изминатиот период но, сепак е присутен. Има пораст на процентот на жени кориснички на интернет од 82,4 проценти во 2019 година, на 86,9 проценти во 2021 година, додека овој процент кај мажите корисници на интернет се движи од 84,4 проценти во 2019 година, на 90,2 проценти во 2021 година (ДЗС, 2023).

- **Преземени мерки за поддршка на создавање и проширување на безбедни, достапни, достапни, релевантни и инклузивни јавни и приватни дигитални алатки и услуги**

Во рамки на програмата Дигитална Европа, во која Министерството за информатичко општество и администрација членува од јули 2023 година, отпочна проект за поставување и отворање на единствен Национален центар за побезбеден интернет. Првиот столб на Националниот центар е формирање на Центар за подигнување на свеста за масовна едукација, обуки, кампањи, развој на дигитални вештини, опасности кои произлегуваат од виртуелниот свет и запознавање со сајбер напади и нивно спречување. Покрај таргетирањето на жени, таргетирани се и социјално загрозувани категории како деца без родители, малолетни мајки, самохрани мајки, девојчиња и жени од рурални области.

Министерство за економија, преку Програмата за развој на претприемништвото и конкурентноста на мали и средни претпријатија за 2023 година ја подржува мерка за финансиска поддршка за женско претприемништво за дигитализација на деловните процеси, овозможувајќи субвенции за претприемачки кои го унапредуваат дигиталниот пристап во нивното деловно работење.

- **Преземени мерки за промовирање на родово одговорно STEM образование**

Во последната декада жените сè почесто ги избираат STEM областите (природни науки, технологија, инженерство, математика), со што родовиот јаз кај запишаните студенти на STEM насоките се намалува од 5,6 процентни поени во 2013 година на

3,8 процентни поени во 2020 година (Евростат, 2022). Покрај понудата на привлечни работни позиции во СТЕМ областите, кон намалување на родовиот јаз одреден придонес имаат и позитивните мерки што се имплементирани од страна на државата во изминатиот период, како што се: 1) информативните кампањи за подигнување на свеста за можностите кои ги нудат СТЕМ областите во поглед на кариерен развој, како и 2) стипендии за поттикнување на жени и девојки кои се запишани студентки на СТЕМ насоките (Службен весник на РСМ, бр. 170/2022).

9. Воведување на мерки за штедење/фискална консолидација, како што се кратења на јавните расходи или намалување на јавниот сектор

Во последните пет години државата презема мерки за фискална консолидација и штедење, имајќи ги предвид кризите предизвикани од КОВИД-19 пандемијата и последователните економски и ценовни шокови како резултат на глобалните случувања поврзани со пандемијата и воените конфликти. Според известувањата на Министерството за финансии, државата нема родова проценка на влијанието на мерките на штедење и финансиската консолидација преземена во изминатиот период.

Искоренување на сиромаштијата, социјална заштита и социјални услуги

10. Активности за намалување / искоренување на сиромаштијата кај жените и девојките

- **Унапредување на пристапот до пристојна работа за сиромашните жени преку активни политики на пазарот на трудот (на пример, обуки за работа, вештини, субвенции за вработување итн.) и целни мерки**

Новата усвоена Националната стратегија за вработување за периодот 2021-2027 година и нејзиниот Акциски план за периодот 2021-2023 година вклучува конкретни мерки во овој домен. Исходот 3.4 има цел социјално вклучување на ранливите групи, вклучително жените, младите, долгорочно невработените и лицата со попреченост, преку реализација на низа социјални услуги и активни програми за пазарот на трудот.

Агенцијата за вработување, со цел да се зголеми учеството на жените во активните програми и мерки за вработување како на пример во Програмата „Поддршка за самовработување (претприемништво)“ и во програмата „Поддршка за креирање на нови работни места“ во мерката: „Субвенционирање на плати“ како посебни целни групи се наведени невработените лица жени од ранливите категории, жени-жртви на родово базирано насилство и жртви на семејно насилство, како и жените припадници на ромска етничка заедница и на останатите етнички заедници. Во програмата „Поддршка за самовработување (претприемништво)“ е предвидена и советодавна/ менторска поддршка по основањето на бизнисот само за одредени целни групи на невработени лица, меѓу

кои се и жените од ранливи категории (корисници на гарантирана минимална помош, жртви на семејно насилство, жртви на трговија со луѓе, самохрани мајки, социјално исклучени жени по основ на технолошки вишок и стечај).

- **Поддржано женско претприемништво, пристап до пазари и развој на бизнисот активности**

Стратегијата за развој на женското претприемништво во Република Северна Македонија, 2019-2023 има за цел економско јакнење на жените преку создавање на поволна бизнис клима и обезбедување поддршка за развој на нивниот претприемнички потенцијал со што придонесува кон развојот на постоечките и отворање на нови претпријатија, креирање на нови работни места, а со тоа и јакнење на целокупната економија. Рамноправност во поглед на учество на пазарот на трудот, Министерството за економија обезбедува преку стимулативни критериуми во Мерката за субвенционирање микро, мали и средни претпријатија кои се во сопственост на жени над 50% и управувани од жени; Мерка за Субвенционирање на женско претприемништво за дигитализација на деловни процеси и Мерка за финансиска поддршка за женско претприемништво во туризмот. Во однос на финансиските средства за Мерката за финансиска поддршка за микро, мали и средни претпријатија обезбедени се средства во износ од 2 000 000 денари наменети за претпријатија во сопственост или управувани од жени. За мерката Субвенционирање на женско претприемништво за дигитализација на деловни процеси се обезбедени 2 000 000 денари наменети за претпријатија во сопственост и управувани од жени. За Мерката за финансиска поддршка за женско претприемништво во туризмот се обезбедени средства во износ од 1 500 000 денари наменети за претпријатија во сопственост или управувани од жени.

Агенцијата за поддршка на претприемништвото, преку Програмата за поддршка на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средни претпријатија предвидува низа мерки и програмски активности кои го поддржуваат претприемништвото во земјата, вклучително и женското претприемништво, особено преку посебна обука за женско претприемништво. Главна цел на обуките е да се обезбеди широка информираност на жените претприемачи за инструментите за финансиска поддршка на женско претприемништво, согласно Акцискиот план за имплементација на Стратегијата за развој на женското претприемништво во Република Македонија 2019-2023 година. Овие обуки се наменети за жените-потенцијални или претприемачки, а се цели кон подигање на нивото на конкурентност кај веќе постоечки претпријатија раководени од страна на претприемачките, но и поттикнување на нови претприемачки.

За да се ублажат ефектите од глобалната пандемија, во владините пакети за справување со КОВИД-19 беа вклучени неколку мерки за поддршка на жените претприемачки. На пример, Развојната банка воведо бескаматни кредити со грант компонента од 30 проценти, конкретно наменети за жените, младите и друштвата што воведуваат дигитализација или се извозно ориентирани. Исто така, Фондот за иновации во 2020 година воведо кофинансирани грантови за технолошки развој за справување со влијанијата на КОВИД-19, во кои беше вклучен критериум за обезбедување еднакво родово учество.

Во Ревидираниот оперативниот план на Агенцијата за вработување за 2020 година, во мерката 1А. Поддршка за самовработување (претприемништво) и формализација на постојни бизниси во услови на „Ковид-19“ се предвиди во процесот на селекција да бидат доделени дополнителни поени на апликации (деловни планови) за: (само)вработување на жени, со дополнителни поени за самохрани мајки и жени со мали деца.

- **Воведени/зајакнати правни услуги со ниски трошоци за жени кои живеат во сиромаштија**

Тековниот Закон за бесплатна правна помош гарантира првостепена и второстепена правна помош за граѓаните кои се во незавидна финансиска положба. Со овој закон опфатени се и жртвите на родово базирано и семејно насилство, вклучително и постапките за социјална заштита, социјално осигурување и заштита на правата на децата. Покрај ова, граѓаните можат да ја добијат бесплатна правна помош и за имотно-правни спорови, должничко-доверителски односи, за прашања од пензиско и инвалидско осигурување, за остварување на социјална помош, за спорови со осигурителни компании, но и за други потреби. Бесплатна правна помош се одобрува во сите судови и административни постапки. Во 2021 година, обезбедена е бесплатна правна помош за 1481 мажи и 1580 жени, а најчестите поднесени барања се однесуваат на имотно правни односи, разводи, изрекување на мерки за заштита на жени жртви на семејно насилство, како и заштита на деца. Во 2022 година вкупно 5972 лица добиле примарна правна помош, од кои 3105 биле мажи и 2741 биле жени. Реализираните годишни буџети на Министерството за правда за бесплатна правна помош се зголемени во текот на анализираниот период, од 1.736.258,00 денари во 2021 година, на 3.315.556,00 денари во 2023 година.

11. Активности за подобрување на пристапот до социјална заштита на жените и девојките

- **Воведени или зајакнати парични трансфери за семејства со деца на кои приоритет им се жените како приматели (на пр. детски додаток, семејни додатоци, условна или безусловна готовина трансфери)**

Со тековниот Закон за социјалната заштита се вовеле реформа на системот на социјална заштита, вклучително и поголем фокус кон маргинализираните жени и девојчиња и одредби за финансиска помош и поддршка на жртвите на насилство. Програмите за остварување на социјална заштита во периодот 2020-2024 година ги опфаќаат следните надоместоци кои се релевантни со оглед на сè уште примарната улога на жените во грижа и нега за други лица во семејствата:

- надоместок за помош и нега од друго лице (за лице со навршени 26 години возраст со попреченост, како и лице со трајни промени во здравствената состојба, на кое му е неопходна помош и нега од друго лице),

- надоместок на плата за скратено работно време (поради нега на детето со попреченост и најтешки облици на хронични заболувања, утврдено со Законот за работните односи, кое право родителот го остварува во центарот за социјална заштита, без оглед на возраста на детето),

- додаток за домување (за материјално и станбено необезбедени лица кои до 18-годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, односно и по престанување на старателството, а најмногу до 26 годишна возраст),
- траен надоместок (за згрижувач кој згрижувал лице во своето семејство и родител кој се грижел за детето со попреченост),
- еднократна парична помош (на лице или на семејство кое се нашло во состојба на социјален ризик, како и на лице и семејство заради претрпена природна непогода или епидемија и подолго лекување во здравствена установа на член на семејството).
- гарантирана минимална помош (домаќинство кое е материјално необезбедено и нема во сопственост имот и имотни права од кои може да се издржува).
Буџетската ставка за реализација на надоместоците за социјална заштита е зголемена во апсолутна вредност од планирани 6.263.470.000 денари во 2021 година, на 8.921.560.000 денари во 2024 година.

- **Воведена или зајакната социјална заштита за постарите жени (на пр. проширување на социјалната пензии, мораториум, корекција на инфлацијата, воведување пензиски кредити за старатели)**

Преку Програмите за остварување на социјална заштита во периодот 2020-2024 година се опфаќа и надоместокот - парична помош за социјална сигурност за старите лица (над 65 годишна возраст, за лица кои немаат имот, не се корисници на пензија или други видови на социјална поддршка и исплати).

12. Пандемијата со КОВИД-19 и социјалната заштита

Пандемијата со КОВИД-19 придонесе кон дополнително продлабочување на постојните нееднаквости помеѓу жените и мажите во многу општествени сфери. Жените од руралните средини се соочија со поголем пад на приходите од земјоделската дејност во споредба со мажите (пад од 7 проценти во споредба со 4 проценти), додека поголем број млади жени останаа без работа во споредба со младите мажи (30,3 проценти и 27,4 проценти останале без работа, соодветно).

Уделот на жените што примаат надоместок за невработеност се зголеми од 52 проценти во февруари 2020 година на 56 проценти во октомври 2020 година, додека уделот на жените што учествуваа во активните програми за пазарот на труд се намали на 43,8 проценти во споредба со 52,5 проценти во 2019 година. Покрај тоа, уделот на жените што добиле поддршка за самовработување (на пример, за започнување на сопствен бизнис) се намали во 2020 година во споредба со претходната година (од 33,3 проценти на 30,9 проценти) како последица на кризата предизвикана од КОВИД-19.

Затворањето на градинките и училиштата доведе до значително зголемување на времето поминато во грижа за децата и домашни обврски што веќе, главно, ги извршуваа жените. Жените, исто така, почесто преминуваа на работа од дома отколку мажите (35 проценти од жените во споредба со 23 проценти од мажите). Исто така, жените беа несразмерно повеќе оптоварени поради системот на учење на далечина што се применуваше за учениците во текот на пандемијата.

Во периодот на пандемијата КОВИД-19, Владата на Република Северна Македонија донесе Уредба за примена на законот за социјалната заштита за време на вонредна состојба, со што се олесни пристапот до правото на гарантирана минимална помош за лицата на кои им престанал работниот однос во време на пандемијата сметано од април до декември 2020 година, така што во овој период 5.500 домаќинства се стекнаа со ова право. Воедно, со овој акт се овозможи паричниот додаток заради покривање на дел од трошоците за потрошувачка на енергенси во домаќинството се обезбедува континуирано на месечна основа во текот на 2020 година. Исто така, се овозможи олеснет пристап до правото на гарантирана минимална помош на домаќинствата кои останаа без сопствени средства за егзистенција во време на вонредни околности (утврдено постоење на кризна состојба, прогласена епидемија, односно пандемија, пожари, поплави или други големи природни непогоди). Дополнително, државниот пакет на кризни мерки содржеше и мерка за продолжување на платеното породилно отсуство кое завршува со почетокот на пандемијата. Исто така, со затворањето на градинките и училиштата пакетот кризни мерки предвидуваше и платено отсуство од работа за еден од родителите заради грижа за дете/деца до 10 годишна возраст. Сепак, мажите ретко ја користеа оваа мерка, од ослободени од работа, секој петти бил татко (77 проценти од жените наспроти 22 проценти од мажите).

Иако државата обезбеди одреден сет на мерки за социјална заштита со родова компонента во време на глобална пандемија, сепак, недостасуваа посебни таргетираны мерки за жените кои се дел од неформалната економија, земјоделките, самохраните мајки, жртвите на насилство и семејно насилство, вработените во производствените капацитети и есенцијалните сектори изложени на постојан ризик од заразата но, и ризик од губење на работните места (производствени капацитети, текстилни фабрики).

13. Активности за подобрување на здравствените исходи на жените и девојките

Министерството за здравство еднаш годишно објавува Програма за активна здравствена заштита на мајките и децата. Општа цел на оваа програма е континуирано унапредување на здравјето на децата и жените во репродуктивен период во насока на намалување на доенечката и матернална смртност. Исто така, специфичните цели на програмата опфаќаат: 1) Континуирано унапредување на системот на мониторирање на здравствениот статус на мајките и децата и ефикасност на здравствената заштита; 2) подигање на информираноста и едуцираноста на населението за здрави животни стилови и правилно здравствено однесување во преконцепциски, антенатален, постнателен и во доенечкиот период, со фокус на ранливите категории на жени (жени Ромки, жени од руралните подрачја и лица без идентификација); 3) Унапредување на квалитетот и еднаквоста во пристапот до здравствените услуги за мајките и децата, со посебен фокус на ранливите категории жени; 4) Навремено откривање на заболувања кај новороденчињата, доенчињата и малите деца; 5) Јакнење на интерсекторската соработка и мобилизирање на партнерството во заедницата на сите релевантни

партнери во идентификација и решавање на здравствените проблеми на мајките и децата особено во намалувањето на бариерите и зголемувањето на достапноста на услугите; б) Обезбедување навремен и ран пристап на секоја бремена жена до квалитетна антенатална здравствена заштита (отстранување на сите видови на географски, финансиски и културолошки бариери особено кај ранливите групи).

Главните активности на програмата опфаќаат:

1. Активности за мониторирање на здравствениот статус на мајките и децата и проценка на ефикасноста и достапноста на здравствените сервиси: бесплатни прегледи и лабораториски прегледи во тек на бременост, поврзани со бременост, и бесплатно породување за бремени жени - лица без документ за идентификација; бесплатни прегледи за жени кои претрпеле сексуално насилство; медикаментозен абортус, набавка на современи контрацептивни средства (орална контрацепција, спирали, кондоми) за жени од социјално-ранливи категории и жени од социјално-ранливи категории со репетитивни абортуси; месечна стимулација во времетраење од 2 (две) години за избран лекар гинеколог во општина Шуто Оризари (општина со доминантно Ромско население).

2. Активности за здравствена промоција и унапредување на здравственото однесување преку едукација на населението и промотивни активности: промоција на светската недела на доење.

3. Јакнење на капацитетите на здравствени работници кои обезбедуваат здравствена заштита на деца и жени во репродуктивен период: изготвување на Информација за здравствената состојба на мајките и децата за 2022 година; ангажирање на членовите на Државната комисија за биомедицинско потпомогнато оплодување согласно Закон за биомедицинско потпомогнато оплодување.

4. Активности за рана детекција на заболувања кај новороденчињата, доенчињата и малите деца: спроведување на тиреоиден скрининг кај сите новородени деца во Република Северна Македонија; неонатален метаболен скрининг за целна популација за новородени сомнителни за метаболни заболувања; национален скрининг за цистична фиброза; спроведување на пилот скрининг за фенилкетонурија.

5. Активности за собирање, обработка и анализа на индикаторите за перинатално здравје на мајката и новороденчето

6. Воспоставување на систем за преглед на морталитет и компликации на мајките со цел безбедна бременост преку спроведување, евалуација и постапување по препораките од упатството на СЗО

7. Јакнење на интерсекторска соработка и соработка со локалната заедница: одржување на работилница за креирање на активностите на Програмата со сите чинители и потенцијални партнери на локално ниво.

Средствата издвоени со оваа програма во 2020 година исто како и во 2023 година се 17.000.000,00 денари и се целосно покриени од Буџетот на Република Северна Македонија.

Министерството за здравство на годишно ниво објавува Програма за рано откривање на малигни заболувања, со што во континуитет се обезбедуваат бесплатни превентивни прегледи за скрининг на рак на дојка и на грлото на матката за сите жени. Националната програма за рано откривање на рак на дојка која се

спроведува од 2015 година опфаќа жени на возраст од 50 до 69 години, а со последните промени за проширување на опфатот, се опфаќаат и жени од 40 годишна возраст. Буџетските средства за оваа намена во 2020 година се 6.396.666,00 денари. Министерството за здравство од 2019 година исто така спроведува и активности предвидени со Програмата за рано откривање и превенција на рак на грлото на матката.

Националната стратегија за унапредување на менталното здравје во Северна Македонија 2018-2025 година и нејзиниот Акциски план 2018-2025 содржат конкретни цели за „подобрување на услугите за ментално здравје за жените на репродуктивна возраст“ и „промоција на добро ментално здравје на жените и мајките“. Меѓутоа, не е воспоставен систем за следење и евалуација на спроведувањето на Стратегијата.

14. Активности за подобрување на образовните резултати и вештини на жените и девојките

- **Зајакната наставна програма за зголемување на родовата одговорност и елиминирање на пристрасноста на сите нивоа на образование**

Од страна на Биро за Образование и наука изработени се нови наставни програми кои се базираат на принципите на родова сензитивност/ рамноправност, инклузивност, интеркултурност по наставните предмети од 6 и 7 одделение согласно наставниот план за основно образование од Концепцијата за основно образование од 2021 година која промовира родова еднаквост, инклузивност и мултикултурност; одобрени 38 нови наставни програми.

Обучени се наставници за новите наставни програми; анализирани се учебници, стручна литература и детски списанија за предучилишно, основно и средно образование и од аспект на родова сензитивност, дадени 12 стручни мислења; одобрени материјали за учење и прирачници за 3, 5 и 6 одделение, притоа имплементирани се мерките насочени кон подигање на свеста за родова сензитивност/ рамноправност, инклузивност, интеркултурност, 20 материјали за учење и прирачници; обучени наставници од акредитираната програма за обука на тема „Родова еднаквост и родова сензитивност во училиште“ за наставниците од основните училишта, обучени 13 наставници; сензибилизирана популација на наставници и родители за ССО, 1052 сензибилизирани наставници. Во соработка со ХЕРА се реализираа три средби со наставници и родители од основни училишта од три општини: Кавадарци, Центар-Скопје, и Гостивар за презентирање на програмата за слободен избран предмет Сеопфатно Сексуално Образование.

Бројот на пријавени наставници по програми и број на наставници кои следеле обука со родови сензитивни елементи е следен

Реден број	НАЗИВ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОБУКА НА НАСТАВНИЦИ/СТРУЧНИ СОРАБОТНИЦИ	Број на наставниц и кои избрале конкретна тема	Број на наставници кои ја следеле избраната тема

1	За тема 2 (наставници): Воспитание во современ контекст: развивање социо-емоционални вештини кај учениците	166	92
2	За тема 4 (наставници): Мултикултурализам во еднојазични и повеќејазични училишта	413	285
3	За тема 7 (наставници): Родова еднаквост и родова сензитивност во училиште	30	12
4	За тема 10 (наставници): Инклузија и пристапи во поучувањето на ученици со посебни образовни потреби/попреченост	708	580
5	За тема 20 (наставници): Професионален развој и кариерно советување на учениците (менторирање, следење, пристапи за детекција на афинитети и интереси, мотивација и развој и слично)	363	316
6	За тема 22 (наставници): : Справување со врничко насилство и кибернасилство	724	650
7	За тема 23 (наставници): Разрешување конфликти со ученици и меѓу учениците.	954	821
8	За тема 24 (наставници): Стратегии за менаџмент во училница - принципи и примери на добра практика за создавање позитивна работна атмосфера во училница и во онлајн/виртуелна училница	3533	2863
9	тема 26 (наставници): Стратегии, методи и техники за работа со надарени ученици.	1684	1325

- **Преземени мерки за зголемување на пристапот на девојките до, задржувањето и завршувањето на техничките и програми за стручно образование и обука (TVET) и развој на вештини**

Програмата „Квалитетно и инклузивно средно образование (еднакви можности на момчињата и девојчињата)“ е поврзана со следниве стратешки цели и приоритети од Стратегијата за родова еднаквост 2021-2026 година:

Општа цел 2. Подобрување на положбата на жените во сите области на јавниот и приватниот живот
 Специфична цел 2.6: Родово сензитивни образование и наука
 Програмата „Квалитетно и инклузивно средно образование“ произлегува од стратешкиот приоритет на Владата на Република Северна Македонија „Квалитетно образование достапно за сите, согласно побарувачката на пазарот на трудот, развој и унапредување на културата и спортот“, односно приоритетните цели „Развивање квалитетно образование достапно за сите, кое ќе создава кадар способен за логично и критично размислување, базирано на анализи и факти“, образование во функција на личности кои ќе ги почитуваат и негуваат граѓанските права, толеранцијата, различностите, воспитување во духот на мултикултурализмот и оспособување за

потребите на пазарот на трудот и афирмирање и унапредување на културата, развој и унапредување на образованието, на јазиците на припадниците на заедниците”. Целта на оваа програма е обезбедување квалитетно и инклузивно средно образование и унапредување на ученичкиот стандард. Зголемување на привлечноста, квалитетот и релевантноста на стручното образование, како кај момчињата, така и кај девојчињата, со континуирано прилагодување на општествените и технолошките промени од една страна и потребите и особините на учениците, од друга страна. Подобрување на ресурсите и капацитетите на системот за средно образование и обука, со цел овозможување на еднаков пристап за сите. Во оваа насока, избраната програма и активностите кои ќе бидат преземени за подобрување на родовиот баланс во 3 струки во кои е детектиран силен диспарат помеѓу момчињата и девојчињата, ќе бидат дополнително поддржан со низа на активности кои се во доменот на надлежности на Министерството за образование и наука и институции кои работат во областа на стручното образование и обука. На овој начин, со интегриран пристап ќе се зголемат ефектите од влијанието на предложената интервенција. Активности кои дополнително ќе влијаат на ефектите се:

- Воведување на флексибилен и ефикасен систем за изработување на Стандарди на занимања и Стандарди за квалификации коишто се засноваат на резултати од учење, изработување на модуларен наставен план и програма, коишто, исто така, се засноваат на резултати од учење, во согласност со оние стандарди коишто ги исполнуваат потребите на пазарот на трудот, како и програми за учениците со посебни образовни потреби и девојчиња;
- Развиени Стандарди на занимања и ревидирани наставни планови и програми во согласност со потребите на пазарот на трудот, како и соодветна обука на наставниците;
- Воведен систем за следење на учениците, со посебна графа за внесување на род (Tracersystem) откако ќе го завршат формалното образование;
- Зајакнат систем за кариерно насочување и советување на момчињата и девојчињата за запишување на дефицитарни струки, но и за рушење на стереотипите како „машки“ или „женски“ професии.

Зајакнување на трите регионални центри за средно стручно образование (во Југозападниот, Североисточниот и Полошкиот регион), целосно опремени за обезбедување на квалитетни услуги, како и родово сензитивизирање на истите. Во 2023 донесена е одлука за формирање на два нови регионални центри за стручно образование и обука во Вардарскиот и Југоисточниот регион за кои тековно се работи техничка спецификација за нивно опрамување со цел обезбедување на квалитетно стручно родово сензитивно образование (формално, неформално и информално).

Ослободување од насилство, стигматизација и стереотипи

15. Приоритетни форми на насилство врз жените и девојките за кои се преземаат активности

Во согласност со ратификуваната Истанбулска конвенција која стапи на сила во 2018 година, како и тековниот Национален акциски план за спроведување на Истанбулската конвенција (2018-2023), во 2021 година е донесен новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство (Службен весник на РСМ, бр. 24/21), кој е усогласен со препораките од Истанбулската конвенција и е насочен кон унапредување и проширување на системот за превенција и заштита од насилство врз жените, сите облици на родово базирано и семејно насилство. Законот воспоставува координиран систем за превенција, заштита и одговор на семејното насилство, вклучително и превентивни мерки што треба да ги преземат сите засегнати страни на национално и локално ниво, за да се воспостави ефективна заштита на жртвите од сите форми на родово базирано насилство врз жените, како и на жртвите на семејно насилство, казнување на сторителите и собирање податоци за насилство врз жените и семејното насилство. Во 2022 година Северна Македонија го поднесе својот прв основен извештај до ГРЕВИО, а Извештајот за евалуација (Основен извештај) на ГРЕВИО за Северна Македонија беше усвоен во мај 2023 година.

Со измените на Кривичниот законик, донесени во февруари 2023 година, се дефинираат термините „жртва на родово базирано насилство“, „насилство врз жените“ и „родово базирано насилство врз жените“ во член 122 и се криминализираат различни форми на родово базирано насилство и семејно насилство вклучително и фемицид (член 123 2-а), осакатување на женски полови органи (член 129-а), демнење (член 144-а) и полово вознемирување, вклучително и со употреба на дигитални технологии (член 190-а). Покрај формите на семејно насилство што веќе беа опфатени со кривичното право, како што се физичкото насилство и сексуалното насилство, Кривичниот законик сега опфаќа и економско и психичко насилство како форми на семејно насилство. Формите на психичко насилство се вклучени во кривичните дела како што се принуда (употреба на сила), противправно лишување од слобода и загрозување. Законот санкционира форми на сексуално насилство, како што е силување, вклучително и силување на сегашен или претходен брачен другар или интимен партнер. Треба да се истакне дека дефиницијата за силување во Кривичниот законик се заснова на отсуство на согласност на жртвата за делото сторено од сегашен или поранешен интимен партнер (член 186), што претставува промена во однос на претходната дефиниција заснована врз сила. Кривичниот законик, исто така, забранува сексуален однос без согласност со лице со попреченост (член 187), полов напад врз дете и присилна проституција и првпат воведо кривично дело полово вознемирување преку интернет. Во моментот Министерството за правда подготвува измени на Законот за кривична постапка за понатамошно усогласување со Истанбулската конвенција.

16. Приоритетни активности за одговор на насилството врз жените и девојките

- **Воведени или зајакнати закони за насилството врз жените и нивното спроведување и имплементација**

Во 2021 година е донесен новиот Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство (Службен весник на РСМ, бр. 24/21), кој е усогласен со препораките од Истанбулската конвенција и е насочен кон унапредување и проширување на системот за превенција и заштита од насилство врз жените, сите облици на родово базирано и семејно насилство.

Со измените на Кривичниот законик, донесени во февруари 2023 година, се дефинираат термините „жртва на родово базирано насилство“, „насилство врз жените“ и „родово базирано насилство врз жените“ во член 122 и се криминализираат различни форми на родово базирано насилство и семејно насилство вклучително и фемицид (член 123 2-а), осакатување на женски полови органи (член 129-а), демнење (член 144-а) и полово вознемирување, вклучително и со употреба на дигитални технологии (член 190-а).

Во овој период се донесе и Стратегијата за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2021-2025 година како и Националниот акциски план за спроведување на стратегијата. Дополнително беше формирана и Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција како меѓуресорско координативно тело задолжено за спроведување, координација и следење на Националниот акциски план.

- **Воведени или зајакнати услуги за преживеаните жртви на насилство (на пример, прифатилишта, линии за помош, посебни здравствени услуги, правна помош и правни услуги, советодавни услуги, домување)**

И владините и невладините субјекти во Северна Македонија нудат специјалистичко советување и поддршка за жените. Во областа на семејното насилство, примарни даватели на услуги за поддршка се Центрите за социјална работа и организациите за правата на жените. ЦСР работи со осум шелтер центри, а ЦСР на град Скопје дополнително работи со Интегративното советувалиште за брак, семејство и семејно насилство.

Невладините организации за правата на жените обезбедуваат низа специјализирани услуги за поддршка, вклучувајќи засолниште, правна помош, психосоцијална помош и телефонски линии за помош. Постојат, на пример, девет специјализирани служби управувани од невладини организации за психосоцијална поддршка на жртвите на сите форми на насилство опфатени со конвенцијата. Во Скопје има две специјалистички советувалишта, од кои едното е финансирано од Град Скопје. НВО понатаму спроведуваат услуги за застапување, издаваат извештаи, спроведуваат истражувања и активно се вклучени во елаборацијата на правни и политички мерки. И покрај незаменливата и важна поддршка што им ја даваат на жртвите на семејно и родово засновано насилство, како на индивидуално така и на колективно ниво, нивниот пристап и капацитет се попречени од недоволното и проектно финансирање, првенствено зависно од меѓународни и/или приватни донатори. Покрај тоа, иако има широка понуда за

поддршка достапна во главниот град, тоа не е случај во другите градови или региони во земјата. Многу области немаат достапно психосоцијално советување за жените жртви на насилство.

Во изминатиот се работеше на унапредување на достапноста на услугите за жртви на насилство, на централно и локално ниво. Во 2020 година, Општина Струмица со сопствени средства отвори Шелтер центар за згрижување и заштита на жртвите на семејно насилство во Општина Струмица. Со шелтерот управува Здружението на граѓани "Скај плус" од Струмица кои обезбедија сопствено учество преку меморандуми за соработка со општествено одговорни компании и тоа 50 %учество од вкупната сума од Општина Струмица 1.000.000,00 денари. Шелтер центарот претставува комплекс од социјални услуги за лица жртви на семејно насилство, жени и деца, кои ќе бидат сместени за период од 3 до 6 месеци и истите ќе бидат насочени кон обезбедување на индивидуална поддршка, задоволување на секојдневните потреби и правно советување или социјално - психолошка помош кога е потребна итна интервенција, вклучително преку тимови за мобилна кризна интервенција. Исто така, отворен е шелтер центар за родово базирано насилство во Гостивар од невладината организација Етика, лиценциран во 2024 година и финансиски поддржан од општината.

17. Стратегии за спречување на насилството врз жените и девојките

- **Промовирање на позитивни ставови, верувања, вредности и норми за родовата еднаквост, особено меѓу мажите и момчињата**

Во 2020 година Министерството за образование и наука ја донесе Концепцијата за основно образование како упатство за поширока реформа на основното образование во Северна Македонија. Концепцијата се потпира на инклузивноста, родовата сензитивност/рамноправност и интеркултурноста како клучни принципи и ја нагласува клучната улога на образованието во создавањето можности за трансформација на штетните родови норми и однесувања. Во краткорочните и долгорочните ефекти предвидени со Концепцијата е опфатено и намалување на родовите и етничките стереотипи и предрасуди кај учениците и наставничкиот кадар, намалување на родово базираното насилство во училиштен контекст и негативните последици по здравјето и добросостојбата на учениците произлезени од него, и создавање услови во кои полот/родот не игра улога при изборот на средното образование и идната професија. Во согласност со препораките од Концепцијата за основно образование беа донесени измени и дополнувања на Законот за учебници за основно и средно образование за да се уредат и усовршат постапките за издавање училишни учебници и да се отстранат дискриминаторските содржини или содржините што ги зајакнуваат стереотипите, особено оние што се однесуваат на родот и полот.

- **Промовирање на родово-егалитарни вредности во основното и средното образование, вклучително преку сеопфатно сексуално образование**

Спроведена е Пилот-програмата за сеопфатно сексуално образование од учебната 2021/2022 година. Воведувањето сеопфатно сексуално образование во основните училишта значи унапредување на родовата еднаквост, инклузивноста и толеранцијата, но и превенција од сексуално вознемирување и насилство.

Изготвени се Предлог-концепција за учебник и Методологија за вреднување на учебник.

- **Подигнување на јавната свест за промена на ставовите и однесувањата** МТСП во континуитет работи на кампањи за подигнување на свеста за родовата еднаквост и за родово базираното насилство, како што е Кампањата 16 дена активизам против насилство врз жени и девојки, која се спроведува во континуитет со мобилизирање во соработка со општините, граѓанските организации и други релевантни чинители.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги од 2020 година редовно организира обуки за медиумите за известувањето за родово базирано насилство.

18. Активности за спречување и одговор на насилството врз жените и девојките потпомогнати со соодветна технологија

- **Воведено или зајакнато законодавство и регулаторни одредби** Со измените на Кривичниот законик, донесени во февруари 2023 година, се дефинираат термините „жртва на родово базирано насилство“, „насилство врз жените“ и „родово базирано насилство врз жените“ во член 122 и се криминализираат различни форми на родово базирано насилство и семејно насилство вклучително и фемицид (член 123 2-а), осакатување на женски полови органи (член 129-а), демнење (член 144-а) и полово вознемирување, вклучително и со употреба на дигитални технологии (член 190-а). Во Со овие измени, во Кривичниот законик за првпат се вовеле кривично дело полово вознемирување преку интернет.

19. Активности за справување со дискриминација и/или родова пристрасност во медиумите, вклучително и социјалните медиуми

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) од 2020 година редовно организира обуки за медиумите за известувањето за родово базирано насилство.

АВМУ во рамките на редовното годишно истражување за родот во медиумите, во 2023 година за прв пат спроведе специфично истражување посветено на известувањето на националните телевизии за родово базираното насилство. Публикацијата „Родот во медиумите 2023: Истражување за начинот на известување за родово заснованото насилство на националните телевизии“ беше промовирано на првиот јавен состанок на АВМУ за 2024 што се одржа на 28 март. Инструментот за истражувањето беше конструиран од страна на тимот на ИСППИ врз база на Водичот на Агенцијата за мониторинг на примена на стандардите за известување за случаи на родово засновано насилство во медиумите, подготвен од проф. Катарине Сарикакис (во рамки на проектот ЈУФРЕКС 2 финансиран од Совет на Европа и ЕУ. Во анализираниот период најчести типови на насилство за кои се зборуваше во прилозите беа: видовите на економско насилство, фемицидот,

семејното насилство и психолошкото насилство. Во прилозите најчесто не се споменуваа терминот „родово засновано насилство“, освен во еден случај. Во останатите прилози, родово заснованото насилство се опишуваше со термините: „семејно насилство“, „убиство на жени“, „говор на омраза кон жени“, „стереотипи кон жени“, „се кршат работничките права на жените во текстилната индустрија“, „неправедно осудени текстилни работнички“ и „жените се репресираны“.

Како добри практики во известувањето за родово заснованото насилство беше одбележано, давањето целосна слика за тоа што е насилство, барањето на контекстот за причините што водат кон РЗН и давање гласност на жените.

Сумирани заклучоци од Истражувањето укажуваат на: Зачестеност на прилози емитувани по повод меѓународниот ден на жената – 8 Март; Прилозите/емисиите посветени на РЗН вообичаено во анализираниот период ги третираа темите како семејното насилство, фемицидот, еден вид на економско насилство врз жените во јавната – општествена сфера, како кршењето на работничките права на жените во текстилната индустрија, но и теми што се однесуваа на реалните состојби (статистички податоци) и информации за РЗН, резултати од истражувања и анализи, како и излагања на експерт(к)и и надлежни институции; Најчесто, темите за РЗН беа емитувани меѓу прилози што тематски не беа поврзани со РЗН; Само во еден прилог се споменуваа прецизно терминот „родово засновано насилство“; Се користат прецизни извори и тоа од повеќе различни страни; Присутен е гласот на активистките; Жените се прикажани во реален контекст; Медиумите мошне детално и сеопфатно го врамуваа насилството во социополитичкиот контекст. Препораките опфаќаат: Во континуитет да се негува интерес за темата и да се прави соодветен баланс на известување за конкретни случаи и обработување на темата од еден поопшт аспект; Медиумите и новинарите да се запознаат со социјалната конструкција на терминот родово засновано насилство; Да се продолжи со цитирање на прецизни извори, извори од повеќе страни, извори од различен вид: и официјални но, и алтернативни и независни; Гласот на жените постојано да биде присутен; Внимателна употреба на емотивно оптоварени зборови кога се известува за РЗН; Јасно опишување на општествениот контекст во кој се јавува насилството; Лоцирање на РЗН како општествен проблем, проблем на заедницата, а не индивидуален проблем, со кој треба да се справува единката сама и незаштитена.

20. Активности за одговор на насилството врз посебни групи на жени кои се соочуваат повеќекратна дискриминација

Акцискиот план за спроведување на Истанбулската конвенцијата 2018-2023 опфаќа специфични дејствија кои се однесуваат на жените кои се изложени на ризик или се предмет на интерсекциска дискриминација, како што се жените кои припаѓаат на етничките малцинства, жените со попреченост, жените кои живеат во руралните области, жените мигранти, жени кои живеат со ХИВ, бездомници и жени со проблеми со зависноста. Сепак, овие групи жени сè уште се соочуваат со бариери во пристапот до општи и специјализирани услуги како што забележува и ГРЕВИО извештајот.

21. Активности и мерки за промовирање на учеството на жените во јавниот живот и во процесот на донесување одлуки

Во Законот за еднакви можности на жените и мажите се предвидува еднаквите можности да се остваруваат преку општи мерки (членови 5 и 6) и посебни мерки (членови 7 и 8). Во Законот се утврдува обврска јавните институции да им дадат предност на подеднакво квалификувани лица што му припаѓаат на помалку застапениот пол, додека не се постигне еднаква застапеност во сите органи и на сите нивоа во законодавната, извршната и судската власт, локалните самоуправи и другите јавни институции и служби. Начелото на афирмативна акција е транспонирано и во постојниот Закон за работните односи.

Понатаму, Законот за спречување и заштита од дискриминација, го содржи концептот на афирмативни мерки хоризонтално во сите сектори, како мерки што се преземаат со единствена цел да се отстрани нееднаквото уживање на човековите права и слободи сè додека не се постигне фактичка еднаквост на лице или група. Таквите мерки не се сметаат за дискриминаторски доколку таквото разликување е оправдано и објективно, а средствата што се користат се пропорционални, односно соодветни и неопходни и временски ограничени (член 7). Изборниот законик налага најмалку 40 проценти од кандидатите на партиските листи да се жени, на секои три места најмалку едно место да ѝ припаѓа на жена и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места, како и задолжителна замена на избраните жени пратенички со други кандидатки. Тоа важи и за кандидатските листи за членови на советите на општините и на Советот на Град Скопје (Изборен законик, член 155-а). Исто така, во Законот за политичките партии се предвидува обврска политичките партии да се придржуваат до принципот на родово еднаквост во партиските структури и функции (член 4).

Со 42,5 проценти пратенички на почетокот на 2023 година (и 41,7 проценти по изборите во 2020 година), Северна Македонија се вбројува меѓу 25 земји во светот со најголем процент на жени во парламентот и зазема највисоко место меѓу земјите во регионот. На Претседателските избори во 2024 година, за прв пат во историјата на државата се избра жена која стапи на функцијата Претседателка на Република Северна Македонија. Зголемената застапеноста на жените во парламентот се постигна првенствено со воведувањето родово квота од 30 проценти во 2002 година, која беше зголемена на 40 проценти со измените и дополнувањата на Изборниот законик од 2015 година. Влијанието на квотите е јасно кога се разгледува позитивниот тренд на зголемување на застапеноста на жените во парламентот, но сепак, родовите нееднаквости и понатаму опстојуваат во областите каде квотата отсутува. Родовите нееднаквости во процесите на креирање политики се многу повидливи на локално ниво. Жените што се стремат кон лидерски позиции во политиката сè уште се соочуваат со голем број бариери што произлегуваат од присутните патријархални вредности и предрасуди, како и општествено-културните норми и родовите стереотипи што ги ставаат жените, главно, во

домашната сфера и надвор од јавната сфера. Севкупната застапеност на жените има позитивен тренд во судството, каде жените сочинуваа 60,6 проценти од сите актуелни професионални судии (299 жени и 194 мажи) во 2022 година. Жените сочинуваат повеќе од половина од професионалните судии во првостепените и второстепените судови (апелационите судови), а родова еднаквост постои и во Врховниот суд. Исто така, жените претставуваат 47,1 процент од претседателите на судовите заедно (16 жени и 18 мажи) и 62,7 проценти од другиот судски персонал што работи во судовите во Северна Македонија.

22. Активности за зголемување на пристапот на жените до изразување и учество во процесот на донесување одлуки во медиумите

Покрај истражувањата со родоворазделени статистички податоци за структурата на сопственоста и вработените во радиодифузијата, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги изработи и објави Анализа на родовата структура на платите во радиодифузијата за 2019 година која беше тема на онлајн дебатата „Род, плати, радиодифузија“, што Агенцијата ја организираше на 2 ноември 2020 година, и на која по претставувањето на резултатите од истражувањето за родовата структура на платите во радиодифузијата се одржа дебата во која учествуваа претставници на Министерството за труд и социјална политика, Самостојниот синдикат на новинарите и медиумските работници, Здружението на новинарите на Македонија и на Платформата за истражувачко новинарство и анализи – ПИНА.

23. Национална машинерија за родова еднаквост

Механизмите за родова еднаквост се воспоставени во согласност со Законот за еднакви можности на жените и мажите. Секторот за еднакви можности во рамките на Министерството за труд и социјална политика (МТСП) е одговорен за координација и спроведување на Законот за еднакви можности на жените и мажите (2012). И покрај тоа што со Законот на МТСП му е доделен обемен список на задачи, финансиските и човечките ресурси со кои располага Министерството за спроведување на овие задачи се ограничени. Во согласност со Законот за еднакви можности на жените и мажите, сите органи на државната управа мора да назначат координатор и заменик-координатор за еднакви можности што се обврзани годишно да доставуваат извештаи до Секторот за еднакви можности во МТСП, со релевантни информации за состојбата на напредокот во поглед на родовата еднаквост и за следењето на спроведувањето на Националната стратегија за родова еднаквост, како и на други релевантни политики и стратегии. На локално ниво, во општинските совети се формирани комисии за еднакви можности на мажите и жените. Членовите на комисиите за еднакви можности на општинско ниво се избираат од советниците, а нивниот состав се менува на секои четири години. Клучните институционални предизвици со кои се соочува јавниот сектор,

вклучително и родовата машинерија, се ограничените капацитети за ефективно извршување на обемната работа што е потребна за следење и спроведување на мерките за родова еднаквост, како и недоволната комуникација, координација, технички и финансиски ресурси наменети за функционирање на националната родова машинерија.

Како парламентарна република, 120 пратеници во Собранието на Северна Македонија се избираат со пропорционална застапеност за мандат од четири години. Во Собранието на Северна Македонија, Комисијата за еднакви можности на жените и мажите, која е составена од претставници на сите политички партии, е одговорна за родовата сензитивност на законите и за надзор над спроведувањето на меѓународните обврски и националното законодавство. Клубот на пратенички, кој функционира од 2003 година, е неформално консултативно тело во Собранието за унапредување на правата на жените. Со донесувањето на Правилникот за организација и делокруг на работата на Клубот во 2019 година, Клубот доби поформален третман, но, сепак, за да се зголеми неговото влијание врз политичките процеси, Клубот ќе треба целосно да се формализира.

Покрај Народниот правобранител, важен механизам за заштита на правата на жените, борбата против дискриминацијата и промовирањето на еднаквоста е и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (КСЗД). Надлежностите на КСЗД ги опфаќаат и приватниот и јавниот сектор, за разлика од надлежностите на Народниот правобранител што се ограничени на јавниот сектор.

24. Механизми за вклучување на родовата еднаквост меѓусекторски (родови ревизии)

Владата формира интер-ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите (ИРГ), составена од функционери/ раководни државни службеници, претставници на граѓански организации, здруженија на работодавачи, експерти, претставници на локалната самоуправа, синдикатите и други субјекти. Интер-ресорската група е должна, меѓу другото, да учествува во подготовката на стратегијата за родова еднаквост преку давање насоки и да ги следи периодичните извештаи од институциите. Работата на интер-ресорската група ја координира Министерството за труд и социјална политика.

За прв пат се интензивираше и активноста во однос на спроведување на ревизорски практики во ревизијата. Транспарентноста и отчетноста за јавните политики и потрошувачката на средства за родова еднаквост е една од приоритетните области од интерес на Државниот завод за ревизија на Северна Македонија. Во 2021 година Државниот завод за ревизија значително ги зголеми своите капацитети за воведување на родовата перспектива во ревизорските практики и во спроведувањето родови ревизии на успешност. ДЗР ја спроведе првата ревизија на успешност на родовата еднаквост во 2022 година, со фокус на ефективност на владините мерки за унапредување на родовата еднаквост и спроведувањето на РОБ од релевантните институции. Исто така, за да се обезбеди одржлив и ефикасен механизам за вклучување на родовата перспектива во сите идни ревизорски

извештаи што ги подготвуваат ревизорите, ДЗР изготви Методолошко упатство за вклучување на родовата перспектива во ревизорските практики.

25. Дали постои национална институција за човекови права во вашата држава

Народниот правобранител на Република Северна Македонија е националната институција за човекови права. Народниот правобранител е контролен орган согласно Уставот на РСМ и Законот за народниот правобранител, кој ги штити уставните и законските права на граѓаните и на сите други лица кога им се повредени со акти, дејствија и пропуштања на дејствија од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања и кој презема дејствија и мерки за заштита на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа и јавните установи и служби. Согласно Законот за народниот правобранител („Службен весник на РМ“ бр.60/03, 114/09, 181/16, 189/16 и 35/18), како контролен орган кој е формиран согласно Уставот на РСМ и споменатиот закон, тој има право и постапува кон сите форми на основи на дискриминација, како што се и полот и родот, но исклучиво дејствува кон субјектите од јавниот сектор.

Покрај Народниот правобранител, важен механизам за заштита на правата на жените, борбата против дискриминацијата и промовирањето на еднаквоста е и Комисијата за спречување и заштита од дискриминација (КСЗД). Надлежностите на КСЗД ги опфаќаат и приватниот и јавниот сектор, за разлика од надлежностите на Народниот правобранител што се ограничени на јавниот сектор.

Мирни и инклузивни општества

27. Активности за изградба и одржување на мирот, промовирање на мирни и инклузивни општества за одржлив развој и спроведување на жените, мирот и безбедноста агенда

Северна Македонија има стабилна рамка за спроведување на Резолуцијата 1325 Жените, мирот и безбедноста со вториот НАП за РСБОН 1325 (2020-2025) на Министерството за одбрана. Стратешкиот документ ја дефинира улогата и учеството на жените во миротворните процеси и безбедносниот сектор. Планот вклучува мерки за зголемување на учеството на жените во одбраната и безбедноста, обуки за родова сензитивност и поддршка за жртвите на родово базирано насилство.

Имплементацијата на Вториот Национален акциски план на Република Северна Македонија за имплементација за Резолуцијата на Организацијата на Обединетите нации 1325 „Жени, мир и безбедност“ (2020 – 2025) – стратегиска рамка се одвива

преку делегирање на натамошна надлежност во Министерството за одбрана преку Оперативен план за имплементација. Оперативниот план за имплементација е изработен во унифициран формат кој опфаќа јасни резултати, активности, индикатори, носители и временска и буџетска рамка на Министерството за одбрана. Истиот опфаќа детали за соодветна распределба на потребните ресурси за планираните активности.

Целта на оперативниот план е да иницира промени во пет области во наредните пет години, а тоа подразбира промени во законодавството, политиките, стратегиите, однесувањето и културата/културолошката свест и прифаќањето. Секоја од овие области содржи работни процеси, активности, ефекти (среднорочни и крајни) и посакувани резултати. Оперативниот план за имплементација на Министерството за одбрана е насочен кон остварување на петте стратегиски цели детектирани во стратегиската рамка и тоа: Лидерство, Вклученост, Олеснување, Заштита и Комуникација, Образование и Обука. Имплементација на Оперативниот план ќе се спроведува преку инкорпорирање на активностите во Годишните планови за работа на Министерството за одбрана. Реализацијата на овој план заедно со плановите од другите институции ја координира, мониторира, евалуира Министерството за одбрана преку Телото за координација, мониторинг и евалуација (ТКМиЕ), задолжено за известување на напредокот преку изработка на сублимирани извештаи и анализи. Ова тело ќе биде примарен национален оперативен механизам за обезбедување на ефикасно и транспарентно спроведување на вториот НАП за Резолуција 1325.

Во известувачкиот период, донесени се и годишни оперативни планови на релевантните министерства, како што е Годишниот оперативен план на Министерството за правда за 2023 година за имплементација на вториот Национален акциски план на Република Северна Македонија за имплементација на Резолуцијата на Организацијата на Обединетите Нации 13/25 „Жени, мир и безбедност“ (2020-2025) подготвен во 2023 (донесен на 13.01.2023 г.).

28. Активности за зголемување на лидерството, застапеноста и учеството на жените во спречување конфликти, решавање, градење мир, хуманитарна акција и одговор на кризи, на нивоа на одлучување во ситуации на вооружени и други конфликти и во кривки или кризни услови

Национален акциски план на Република Северна Македонија за имплементација на Резолуцијата на Организацијата на Обединетите Нации 13/25 „Жени, мир и безбедност“ (2020-2025) предвидува постигнување на резултати за зголемување на учеството на жените на лидерски позиции во одбраната и тоа преку поттикнување на свеста за важноста на овој аспект, надминување на стереотипи и предрасуди, како и имплементиран родов принцип во системот на кариерен развој. Овие цели се остваруваат преку тековни семинари и работилници, јавни кампањи, дебати и изготвување на материјали за информирање, изготвување на анализи на системот за кариерен развој, континуирано следење на состојбите, како и првенствено преку насочување кон избор и назначувања на жени на лидерски позиции во одбраната.

Средства за овие активности се обезбедуваат преку донаторска поддршка од меѓународни организации.

Покрај овие активности, преку Специфична стратешка цел 1.2. Зголемување на бројот на жените лидери во мировни мисии, регионални и меѓународни организации и одбранбено дипломатските претставништва, директно се цели кон: зголемен број на лидерки во мировни мисии (30 % од вкупниот број на упатени припадници), зголемен број на лидерки во регионални и меѓународни организации (30% од вкупниот број на упатени), како и зголемен број на лидерки во одбранбено дипломатските претставништва (30% од вкупниот број на упатени). За овие активности се издвојуваат средства од Буџетот на Министерството за одбрана.

29. Активности презеде за зајакнување на судската и вонсудската одговорност за прекршување на меѓународното хуманитарно право и кршење на човековите права на жените и девојките во ситуации на вооружени и други конфликти, и во кривки или кризни услови

Северна Македонија ја криминализираше трговијата со луѓе во 2002 година и има дополнително кривично дело „трговија со деца“ (Кривичен законик, член 418-е). За да се усогласи националната правна рамка со законодавството на ЕУ, со измените на Кривичниот законик од 2018 година се вовеле принципот на неказнување на жртвите на трговија со луѓе и деца жртви. За да се одвратат поединци од експлоатација на тргувани лица, Северна Македонија го криминализираше користењето или експлоатацијата на услугите на тргувано лице, вклучително и за секс, доколку сторителот знаел или требало да знае дека лицето е жртва на трговија со луѓе (Кривичен законик, член 418-а (3) и 418-г (3)). Исто така, според новиот Закон за странци периодот на закрепнување и рефлексивна и обновувањето на дозволата за престој не се условени од соработката на жртвата со надлежните органи за истрага или кривичната постапка (член 121).

Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција е меѓуресорско координативно тело задолжено за спроведување, координација и следење на НАП за спроведување на Стратегијата за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2021-2025 година. Работната група за борба против трговија со луѓе во рамките на Единицата за борба против трговија со луѓе и шверцување мигранти на Министерството за внатрешни работи ги гони случаите на трговија со луѓе, но се соочува со недостиг на ресурси, со само десет обвинители во канцеларијата што постапуваат по сите случаи под нејзина надлежност.

МВР, по донесената Родово буџетска изјава за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, формирани се мобилни тимови согласно приоритетите на Стратегијата за трговија на луѓе кои одржуваат редовни состаноци, теренски посети, контакти, упатувања и помош на ранливи категории, заради поефикасна навремена идентификација на жртви /и потенцијални жртви на трговија со луѓе. На територијата на РС Македонија формирани се пет мобилни тимови: Тетово, Скопје, Куманово, Битола и Гевгелија. Во однос на тоа, Националната комисија за борба против трговија со луѓе во континуитет презема активности за подобрување на

идентификацијата на жртвите од трговија со луѓе, како и обезбедување нивна помош и заштита, при што истата донесе одлука за воспоставување на уште три мобилни тимови за идентификација на ранливи категории, вклучувајќи ги и жртвите на трговија со луѓе на подрачје на Охрид, Струга и Штип, кои сеуште се во процедура на назначување на нивни членови;

Во насока на спроведување на активноста, изработена и промовирана е Брошура Дали си жртва на трговија со луѓе? Препознај ги знаците, на македонски, ромски, албански и англиски јазик (<https://lastrada.org.mk>), со цел информирање за достапните услуги и права кои може да се остварат на територијата на РС Македонија. (ова е во рамки на МТСП но и МВР е вклучено);

Притоа, по повод одбележувањето на „18 октомври Светски ден за борба против трговијата со луѓе, Министерството за труд и социјална политика подржувајќи ги активностите на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција и Здруженијата на граѓани по повод беше вклучена во видео материјалите за подигање на јавната свест за превенција од трговија со луѓе.

Националниот механизам за упатување на жртвите на трговија со луѓе во рамките на МТСП е надлежна институција за координација на единственото прифатилиште во земјата наменето за жртви на трговија со луѓе. Постојното прифатилиште служи за сместување жени и малолетни жртви, но има капацитет да се сместат само пет лица. Достапна е бесплатна правна помош, а според извештајот на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2021 година, Отворена порта (ГО) обезбедила бесплатна правна помош за четири жртви, додека Здружението на правници на Северна Македонија им обезбедило бесплатна правна помош на 573 мигранти и 260 баратели на азил (родот не е наведен во извештајот). Владата ги зголеми активностите за превенција воопшто, вклучително и преку основање и обезбедување ресурси на независната канцеларија на националниот известувач за борба против трговија со луѓе и организирање силни кампањи за подигање на свеста.

30. Активности за елиминирање на дискриминацијата и кршењето на правата на девојчињата, вклучително и на адолесцентките

Владата на Северна Македонија во јануари 2020 година пристапи кон Конвенцијата за намалување на бездржавјанството. Со ваквите промени во позитивна насока им се помага на жените и девојчињата без државјанство, вклучително и од ромската заедница, да се стекнат со државјанство, да го променат или задржат државјанството, во сите постапки опфатени со законската регулатива за државјанство, така што постојните механизми за пристап до здравствена заштита, домување, вработување и програми за социјална заштита стануваат достапни на Ромите без државјанство, особено на жените и девојчињата.

Националниот акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022-2024 (од 2021 година) ги има во фокус девојчињата Ромки. Во фокус се исходите за обезбедување на услови за стекнување и дооформување на формално образование на жените и девојчињата Ромки како и

подобрана ефективна заштита на Ромките од каков било облик на родово-базирано насилство и семејно насилство. Исходите за обезбедување на услови за стекнување и дооформување на формално образование на жените и девојчињата Ромки опфаќа активности за задржување на девојчињата во образовниот процес преку мерки за обезбедување на финансиска поддршка за семејствата на девојчињата Ромки, како и бесплатен превоз. Исто така, овој исход има за цел зголемување на стипендирањето на девојчињата и девојки Ромки за школување во сите степени на формално образование преку воведување на минимални квоти за девојчиња и девојки Ромки во постојните програми за стипендирање, спроведување на информативна кампања за информирање на родителите и девојчињата и девојките Ромки за можностите за стипендирање, како и унапредување на системот за следење и евиденција на малолетнички бракови. Во подобрување на образовниот исход, целта е да се работи на отстранување на дискриминаторските содржини од учебниците преку анализа и идентификување на дискриминаторските содржини кон Ромите, со вклучена родова перспектива.

Во однос на исходот фокусиран на заштита од сите облици на родово-базирано насилство и семејно насилство, акцискиот план воведе планирани активности за воспоставување на услуги/поддршка на ромски јазик во постоен или во нов центар (засолниште) за жртви на семејно насилство, обезбедување на поддршка на ромски јазик на СОС линија за пријавување насилство, како и обезбедување на финансиски средства за поддршка на кирија и сметки за жртви кои живеат во живеалишта по наем.

Зачувување, заштита и рехабилитација на животната средина

31. Активности за интегрирање на родовите перспективи и грижи во еколошките политики, вклучително и зачувување на биолошката разновидност, прилагодување и ублажување на климатските промени и намалување на деградацијата на земјиштето

Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027 вклучува посебна специфична цел за зајакнати механизми за заштита на животната средина и креирање на родово одговорни политики за справување со климатските промени.

Република Северна Македонија ја усвои Долгорочната стратегија за климатска акција која се очекува како исход од влијанието во социо-економската сфера да придонесе кон намалување на родовата нееднаквост. Визијата на стратегијата го зацврстува пристапот на одржлив развој на Северна Македонија во борбата против причините и влијанијата на климатските промени, во кој ќе се создава поправедно и порамноправно општество, земајќи ги предвид родовата еднаквост и зајакнувањето на улогата на жената во општеството. Следејќи го Парискиот климатски договор (Преамбулата), како и Зајакнатата Програмата за родови аспекти од Лима (LWPG), оваа Стратегија ја разгледува родовата перспектива како

меѓусекторско прашање од клучно значење за постигнување на транспарентност и ефективност, како и одржливост на климатската политика и акција.

Подготвен е Акционен план за родовите прашања и климатски промени под поддршка и водство на Глобалната програма за поддршка (GSP) како дел од проектите за климатски промени спроведени од Министерството за животна средина и просторно планирање и UNDP. Во таа насока, за прв пат темата род и неговото вкрстување со климатските промени беше воведена во регионот, со напорите на Глобалната програма за поддршка и нивниот сеопфатен пристап преку споделување на знаење, најдобри практики и најефикасни модели за развој на плановите и изнаоѓање најдобри решенија за нивно ефективно спроведување во земјите од Западен Балкан.

Министерство за животна средина и просторно планирање преку реализација на Програмата за инвестирање во животната средина за 2023 година ја следеше иницијативата за вклученост на родовата перспектива преку активности кои овозможуваат апликативен пристап за подеднакво учество и придобивки на жените и мажите. Во Програмата за инвестирање во животната средина за 2023 година беше предвидено:

- поддршка на проекти кои промовираат вредности за унапредување на родовата еднаквост во областа на животната средина;
- водење на родово разделена статистика во рамки на активности и поддржани проекти од Програмата за инвестирање во животната средина;
- број на поднесени апликации и број на одобрени проекти кои ја поддржуваат родовата еднаквост во областа на животната средина;
- процент на средства кои се одобрени за реализација на проекти со кои се унапредува родовата еднаквост од вкупниот износ на одобрени средства во Програмата;
- вклучени критериуми за поддршка на родовата еднаквост во областа на животната средина;
- број на активности со кои се охрабруваат граѓанските здруженија да аплицираат со проекти кои промовираат вредности за поддршка на родовата еднаквост.

Од вкупниот број на апликанти (97 корисници) на кои им се доделени средства за реализација на проекти во 2023 година, 42 апликации се доделени на мажи со вкупна вредност од 12.700.000,00 денари, 55 апликации се доделени на жени со вкупна вредност од 9.300.000,00 денари

32. Активности за интегрирање на родовите перспективи во политиките и програмите за намалување на ризикот од катастрофи и градење на отпорност на животната средина и климата

Управувањето со кризи, заштитата и спасувањето во Северна Македонија се организирани како единствен систем за следење, спречување и справување со последиците од природни непогоди и други вонредни состојби, а ги уредува Законот за заштита и спасување. Законот за управување со кризи го уредува целокупниот пристап за управување со ризици во управувањето со кризи од локално до

национално ниво. Во изминатиот период, на локално ниво со поддршка на граѓански организации се подготвија стратегии и планови за управување и превенција од кризи. Стратегиите донесени во пет општини (Конче, Карбинци, Кавадарци, Велес и Маврово и Ростуше) користат родово сензитивен јазик и содржат конкретни мерки и активности за справување со ранливоста на жените и се водат од начелото на рамноправност и заштита на човековите права. Дел од активностите со посебен фокус на жените и други идентификувани ранливи категории опфаќаат едукација и јакнење на знаењето и капацитетите за одговор во кризни ситуации и ризик од катастрофа, јакнење на знаењето и капацитетите за здравствена заштита и здравствени кризи, проценка на потребите на населението по катастрофа, со посебен фокус на жени, млади, стари и лица со попреченост.

Четврти дел : Национални институции и процеси

33. Национална стратегија и акциски план за родова еднаквост

Во јули 2022 година е усвоена и новата Стратегија за родова еднаквост за периодот 2022-2027 година (Службен весник на РСМ, бр. 170/2022) што претставува основен стратегиски документ на земјата во областа на родовата еднаквост, со кој се воспоставува институционалниот патоказ на целите и активностите за унапредување на родовата еднаквост и унапредување на статусот на жените во земјата во предвидениот период на имплементација. Стратегијата е усогласена со Целите за одржлив развој, поточно со Цел 5 и засебните таргети. Со усвојувањето на Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027 се усвои и Националниот акциски план за родова еднаквост 2022-2024. Финансиските средства за имплементација на Стратегијата и Националниот акциски план се издвојуваат од Буџетот на МТСП, ресорните министерства и агенции надлежни за имплементација на активностите, како и од донации од меѓународни организации и тела.

Тековната стратегијата се надоврзува на Стратегијата за родова еднаквост за периодот 2013-2020 година и се фокусира на три општи цели: 1. Воспоставување ефективен и ефикасен систем за унапредување на родовата еднаквост на централно и локално ниво (специфичните цели се фокусираат на институционалните механизми на централно и локално ниво); 2. Подобрување на положбата на жените во сите области на јавниот и приватниот живот (специфичните цели се однесуваат на областите пазар на труд, земјоделие, политичко учество, здравствена заштита, образование, мир, култура и спорт); и 3. Сузбивање на родовите стереотипи и градење култура на ненасилство и недискриминација врз основа на пол, род и родов идентитет (со специфичните цели посветени на сузбивањето на родово базираното насилство и родовите стереотипи и сексизмот).

Општата цел 1. Воспоставување ефикасен и ефективен систем за унапредување на родовата еднаквост на централно и локално ниво ги опфаќа следните специфични цели:

- Унапредување на родовите механизми на централно и локално ниво, во согласност со законската рамка за унапредување на родовата еднаквост.
- Воспоставување на функционален систем за вклучување на родовата перспектива во креирањето на политиките, програмите и буџетските процеси на централно и локално ниво.
- Воспоставување на ефикасен систем за следење на состојбата со родовата еднаквост, во согласност со меѓународните обврски и препораки.
- Имплементација на родова перспектива во работата и креирањето мерки и програми во време на вонредни услови и кризни состојби на централно и локално ниво.

Општата цел 2. Подобрување на положбата на жените во сите области на јавниот и приватниот живот ги опфаќа следните специфични цели:

- Намалување на родовиот јаз во економското учество на жените и на пазарот на труд, со интерсекциски пристап.
- Унапредување на положбата на жените во земјоделството преку посебни мерки и политики насочени кон афирмација и соодветно вреднување на нивната работа
- Зајакнати механизми за заштита на животната средина и креирање на родово одговорни политики за справување со климатските промени
- Еднакво учество на жените во донесување одлуки на сите нивоа во политичкиот и јавниот живот
- Еднаков пристап до здравствена заштита за сите жени
- Родово сензитивно образование и наука
- Унапредување на родовата еднаквост за постигнување и одржување на позитивен мир (Жени, мир и безбедност)
- Подобрување на пристапот до социјалните услуги и промоција на родовата перспектива за социјална сигурност
- Еднаков пристап до правда за сите жени и мажи
- Унапредување на родовата еднаквост во спортот
- Унапредување на родовата еднаквост во културата

Општата цел 3. Сузбивање на родовите стереотипи и градење култура на ненасилство и недискриминација врз основа на пол, род и родов идентитет ги опфаќа следните специфични цели:

- Превенција, заштита и поддршка за родово базирано насилство
- Сузбивање на родовите стереотипи и промовирање еднаквост
-

34. Следење на делот од националниот буџет што се инвестира во промоција на родовата еднаквост и зајакнување на жените (родово одговорно буџетирање)

Во 2018 година Владата на Северна Македонија прв пат вовеле родова перспектива во упатствата за подготовка на тригодишните стратегиски планови за ресорните

министерства, со цел да се зајакне институционализацијата на родовата перспектива на национално ниво. Како резултат на тоа, МТСП и UN Women изработија Водич за вклучување на родовата перспектива во стратегиските планови на министерствата и другите органи на државната управа, кој има цел да помогне во процесот на подготовка на родово одговорни политики, квалитетни стратегиски планови и годишни планови за работа на министерствата и другите органи на државната управа. Во моментот Методологијата за РОБ се применува во секторските програми на 13 ресорни министерства и три државни агенции.

Во 2022 година Владата и МТСП, со поддршка од UN Women, основаа Ресурсен центар за родово одговорно креирање политики и буџетирање. Центарот има цел да ги помогне тековните напори на Република Северна Македонија за систематско и одржливо спроведување на родово одговорно буџетирање, преку одржување обуки за подобрување на капацитетите на државните службеници во областа на родовата еднаквост и РОБ, менторство и поддршка за вклучување на родовата перспектива во управувањето со јавните финансии, како и преку поддршка на стратегиското планирање и креирањето политики на државните институции.

Ресурсниот центар функционира во рамките на Одделението за родови одговорни политики и родово одговорно буџетирање при Секторот за еднакви можности. Работата на Ресурсниот центар се одвива во посебни простории на МТСП во центарот на Скопје.

Во текот на 2022 и 2023 година, во однос на родово одговорно буџетирање и вклучување на родовата перспектива одржани се над 20 обуки на кои учествувале 212 административни службеници вклучени во процесот на подготовка на стратешките и буџетските планови, како и административни службеници со релативно кратко искуство во работата. Понатаму, со обуката за обучувачи за родово одговорно буџетирање 26 административни службеници стекнаа вештини, компетенции и знаења за понатамошна обука на други вработени во јавниот сектор.

Сè уште не е можно систематски да се следи распределбата на средства од буџетот за родова еднаквост, како што укажува индикаторот на ЦОП 5.в.1 што се однесува на мерење на владините напори за следење на распределбата на средства од буџетот за родова еднаквост. Сепак, Министерството за финансии и другите ресорни министерства објавуваат родово буџетски изјави на своите веб-страници, а почнувајќи од 2021 година Министерството за финансии вклучи и информации за годишните родово буџетски изјави во рамките на Граѓанскиот буџет. Објавувањето податоци и следењето на распределбата на средства за родова еднаквост и нивната јавна достапност се предуслов за процена на активностите за РОБ во земјата.

Според базата на податоци за следење на ЦОП (SDG Tracker), иако Владата на Северна Македонија нема воведено систем за следење на распределбата на буџетски средства за родова еднаквост, се оценува дека земјата е на умерена оддалеченост од постигнувањето на целта.

35. Формални механизми за учество на различни засегнати страни во спроведувањето и следењето на Декларацијата од Пекинг и Платформата за акција и Агендата за одржлив развој 2030

Не постои посебно назначено тело кое работи само на спроведување и следење на Пекиншката Декларација и платформа за акција и Агендата за одржлив развој 2030 во Република Северна Македонија. Меѓутоа, согласно Законот за еднакви можности на жените и мажите, од 2017 година Владата на Република Северна Македонија функционира Интер-ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите која овозможува различни форми на учества на чинителите, а меѓу другото и за спроведување и следење на Пекиншка Декларација и Платформа за акција. Интер-ресорска консултативна и советодавна група ги доставува извештаите до Владата на Република Северна Македонија. Интер-ресорската консултативна и советодавна група се состои од членови на државни институции, претставници од локалната самоуправа, организација на граѓанското општество, вклучувајќи организации за правата на жените, здруженија на работодавачи (приватен сектор) и работнички синдикат и независни експерти од академската заедница. Работата на групата е координирана од страна на Министерството за труд и социјална политика.

Националниот совет за одржлив развој е одговорен за спроведување и следење на Националната стратегија за одржлив развој и имплементација на Целите на одржлив развој на Обединетите нации. Со Националниот совет за одржлив развој претседава вицепремиер и се состои од двајца пратеници, сите релевантни министерства, претставници од сојузот на работодавачи, членови од академскиот и граѓанскиот сектор. Преку работата на Советот, сите членови на телото можат да учествуваат во спроведувањето и следењето на имплементацијата на Агендата за одржлив развој 2030. Министерот/ка за труд и социјална политика е член/ка на Националниот совет за одржлив развој. Националниот совет за одржлив развој и заменик-премиерот на Владата на Република Северна Македонија, кој е задолжен за економските прашања и координацијата на економските оддели, се одговорни за имплементација на Националната стратегија за одржлив развој и имплементација на Целите за одржлив развој на Обединетите нации.

Механизми за да се осигури учеството на жените и девојките од маргинализираните групи

Со одлука на Владата на Република Северна Македонија формирано е Националното координативно тело за следење на состојбите со недискриминација и реализацијата на законите, подзаконските акти и стратешки документи во оваа област Македонија („Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 218/2022) на седницата одржана на 4 октомври 2022 година).

Координатор на ова тело е Министерството за труд и социјална политика, составено е од 36 члена, претставници на државни институции, единици на локална самоуправа, здруженија, синдикати, здруженија на работодавачи, независни експерти.

МТСП преку Секторот за еднакви можности транспарентно ги вклучува претставниците на граѓанскиот сектор, вклучувајќи ги и оние кои ги претставуваат маргинализираните групи на жени и девојки во креирањето на политики од областа на родовата еднаквост, еднаквите можности и заштитата од дискриминација во секој процес.

36. Придонес на чинителите во подготовката на овој национален извештај

Во изготвувањето на овој извештај беа вклучени сите ресорни министерства при Владата како и релевантните надлежни државни институции и органи. Процесот беше координиран од Министерството за труд и социјална политика, поддржан од локалната канцеларија на Телото на Обединетите Нации за родова еднаквост и зајакнување на жените – UN Women. Покрај придонесот од чинителите, извештајот се заснова и на постојните расположливи податоци и анализи на национално и локално ниво, вклучително и анализи на граѓанските организации, кои се однесуваат на напредокот на родовата еднаквост и имплементацијата на Пекиншката декларација и Платформа за акција за периодот на известување.

37. Акциски план и временска рамка за следење на препораките на Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените и Универзалниот периодичен преглед

Република Северна Македонија го поднесе шестиот периодичен извештај по Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жената (ЦЕДАВ) во 2017 година, а Комитетот ги објави неговите заклучоци и препораки во 2018 година. Последниот национален извештај за Универзалниот периодичен преглед се поднесе и усвои во 2024 година. Државата нема засебни акциски планови за следење на препораките на Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените и Универзалниот периодичен преглед. Следење на исполнувањето на обврските и препораките се врши преку Меѓуминистерското тело за човекови права, кое функционира како национален механизам за известување и имплементација на препораките добиени од телата на конвенциите и Универзалниот периодичен преглед. Телото е формирано во 2012 година и со него раководи министерот за надворешни работи. Во составот на телото функционира експертска група која работи на групирање на сите примени препораки, вклучувајќи ги и препораките поврзани со унапредување на родовата еднаквост и дискриминација врз жените. Спроведувањето на препораките добиени за време на Универзалниот периодичен преглед е условено од видот на самата препорака, без разлика дали станува збор за области во кои е потребно да се преземат континуирани мерки за нејзино унапредување или препораки за законодавството, што вклучува детална анализа на релевантната домашна правна рамка и пристапувањето кон или ратификацијата на меѓународните договори. По

добиените препораки се прават напори во најкраток можен рок по нивниот прием и прифаќање од страна на Владата да се започне со нивно спроведување до следниот циклус на Универзалниот периодичен преглед.

Петти дел : Податоци и статистика

38. Домени на прогрес од аспект на родовата статистика на национално ниво

Државниот завод за статистика (ДЗС) е координатор на статистичкиот систем на земјата и одговорен за производство и дисеминација на родова статистика, во согласност со Законот за државната статистика, Законот за еднакви можности на жените и мажите, Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство и други релевантни закони и стратегии, како и меѓународните обврски преземени од Северна Македонија. ДЗС ги дефинира статистичките методологии и стандарди што се применуваат во Северна Македонија и обезбедува заштита на податоците што се собираат од физички и од правни лица.

Објавени закони, регулативи или статистичка програма/стратегија со која се утврдува развојот на родовата статистика

Стратегискиот план на Државниот завод за статистика за периодот 2022-2024 година обезбедува рамка според која ДЗС ги одредува своите основни приоритети, цели и развојни програми насочени кон интеграција во Европскиот статистички систем, зајакнување на институционалната средина и статистичката инфраструктура, градење стратегиски партнерства и управување со квалитетот.

ДЗС го вгради принципот на еднакви можности за производство на родовите статистики во Програмата за статистички истражувања, 2023-2027.

Спроведување на нови истражувања за производство на национални основни информации за специјализирани теми (на пр., користење на времето, родово базирано насилство, сопственост на имот, сиромаштија, попреченост)

Во периодот август - септември 2022 година Државниот завод за статистика ја спроведе првата национална анкета за родово базирано насилство со примена на методологијата на Евростат. Анкетата ќе се спроведува на секои пет години и дел е од тековната Програма за статистичко истражување 2023 - 2027 година на Државниот завод за статистика. Следната национална анкета за родово базирано насилство е планирана за 2027 година. Овие податоци ќе овозможат компаративно следење на национални индикатори за состојбите со родово-базираното насилство во земјата. Европскиот институт за родова еднаквост ќе ги користи податоците од анкетата за родово базирано насилство на ниво на ЕУ за да го пресмета доменот Насилство и да ја процени распространетоста на различните форми на насилство врз жените и девојчињата во земјите членки на ЕУ. Пресметката на доменот Насилство со примена на методологијата на ЕИГЕ ќе биде возможна и во Северна Македонија преку користење на националните компаративни податоци за земјата што ќе произлезат од анкетата за родово базирано насилство спроведена од ДЗС.

Исто така, во известувачкиот период ДЗС спроведе и Анкетата за структура на заработувачката, од која треба да се произведе индикаторот Родов јаз во платите. Во 2023 година, ДЗС го публикуваше вториот извештај за мерењето на Индексот на родова еднаквост 2022, применувајќи ја методологијата на Европскиот институт за родова еднаквост. Индексот е развиен од Министерството за труд и социјална политика и Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија во соработка со Европскиот институт за родова еднаквост (ЕИГЕ). Индексот на родова еднаквост е композитен индикатор со шест клучни домени (работа, пари, знаење, време, моќ и здравје) и два придружни домени (интерсекциски нееднаквости и насилство). Служи како инструмент за мониторирање на родовите (не)еднаквости во рамките на Европската Унија (ЕУ) и овозможува компаративен преглед на напредокот кон родова еднаквост со земјите членки на ЕУ.

Главната публикација на ДЗС за родови индикатори е „Жените и мажите во Северна Македонија“, која редовно се подготвува повеќе од две децении, почнувајќи од 2000 година, и обезбедува податоци за неколку области.

Покрај објавените публикации од оваа едиција во 2022 и 2023 година, објавена е и специјализирана [Платформа за родови статистики](#) на веб страницата на Државниот завод за статистика.

ДЗС, исто така, редовно спроведува истражувања на населението на различни теми, како што се Мултииндикаторското кластерско истражување (МИКИ), Анкетата за работна сила (АРС), Анкетата за приходите и условите за живеење (АПУЖ) и други. Податоците од голем број од овие истражувања се поделени по пол, ако не целосно, барем за неколку клучни индикатори. Податоците од истражувањата, генерално, се достапни во посебни публикации, но не се целосно пренесени во „Жените и мажите во Северна Македонија“. Според тоа, родовите статистики што ги произведува ДЗС се распределени во неколку различни публикации и иако родово специфични податоци се достапни преку онлајн базата на податоци, тие не се консолидирани.

39. Приоритети за зајакнување на националната родова статистика

Меѓу приоритетните предизвици е зајакнувањето на координацијата во рамките на националниот статистички систем. Со подобра координација помеѓу ДЗС и производителите на административни податоци во министерствата и другите национални институции ќе се подобри и рационализацијата на релевантните родови статистики, податоците ќе станат достапни за креирање политики засновани врз докази и ќе се овозможи пристап на поширокото население до статистичките податоци.

Како дел од специфичната цел 3.1. Превенција, заштита и поддршка за родово базирано насилство од Стратегијата за родова еднаквост 2022-2027, планиран постигнат резултат е достапност на родово-разделени податоци за сите форми на родово базирано насилство. Исполнувањето на овој резултат за виси од успешно воспоставениот систем за систематско собирање на податоци во областа, што ќе биде фокус и во претстојниот период.

40. Родови индикатори за следење на напредокот на ЦОР

Врз основа на прегледот на достапните податоци, од 82 индикатори за ЦОР поврзани со родот, кои се дефинирани во глобалната рамка на индикатори за Целите за одржлив развој, од вкупно 231 индикатор, дефинирани од Меѓуагенциската и експертска група за родова статистика, Северна Македонија има произведено податоци за околу 40 проценти. Утврден е недостиг на податоци во клучните области, особено: насилството врз жените, сиромаштијата и социјалната исклученост, жените и безбедноста на храната и жените во локалната власт.

41. Рутинско расчленување на податоците кои се обезбедуваат со поголемите истражувања во државата

Поголемите истражувања во државата вршат рутинска распределба вообичаено според: географска локација, пол, возраст, образование, брачна состојба, етничка припадност, миграциски статус и приходи / групи распределени по приходи.

Шести дел: Сумарни заклучоци

Од усвојувањето на Пекиншката декларација и платформа за акција, Република Северна Македонија постигна значаен напредок во поглед на состојбата на родовата еднаквост и зајакнувањето на жените, со стабилна национална правна рамка за спроведување на меѓународните обврски во оваа област. Од периодот на последниот поднесен извештај за спроведувањето на Пекиншката декларација и Платформа за акција, земјата помина низ неколку значајни промени во поглед на политиките и процесите за унапредување на родовата еднаквост, во комплексен контекст на глобална пандемија со вирусот КОВИД-19, воени конфликти и последователни економски нарушувања. Напредокот и постигнувањата направени во текот на известувачкиот период се однесуваат на зајакнување на веќе постоечкиот национален законодавен и политички систем, вклучувајќи и донесување на нови закони и политики кои ги вклучуваат родовите перспективи и главно се усогласени со ЦОР 5. Во овој период Владата на Република Северна Македонија донесе значајни законски решенија, стратешки документи, програми и мерки за унапредување на родовата еднаквост и зајакнување на жените особено во областите на заштита од дискриминација, насилство врз жените и родово базирано насилство, економското зајакнување и родово одговорното буџетирање, здравствената заштита и пристапот до сексуално и репродуктивно здравје, со посебно внимание кон маргинализираните и ранливи групи жени.

И покрај напорите за унапредување на постојната законска регулатива преку усвојување на нов Закон за родова еднаквост, усогласен со меѓународните и европските правни стандарди и регулативи, овој процес не беше завршен.

Дополнително, во наредниот период земјата ќе треба да продолжи со градење на капацитетите на вработените во јавната администрација за родова еднаквост и вклучување на родовата перспектива како и да ја зајакне финансиската поддршка за унапредување на родовата еднаквост и ЦОР.5. Понатаму, земјата треба да го зајакне систематското следење и евалуација на спроведувањето на законите, политиките, стратегиите, националните акциски планови и мерките насочени кон унапредување на состојбата на родовата еднаквост и зајакнувањето на жените. Да се подобри инклузивниот/партиципативен процес во подготовката на политиките, со консултација на целните групи/засегнатите страни (на пример, жени од руралните области, Ромки, жени со попреченост и други маргинализирани групи). Да се продолжи со подобрување на производството и дисеминацијата на родовата статистика преку градење на капацитетите на ДЗС и другите актери во статистичкиот систем. Да се зајакне соработката и да се воведат јасни протоколи со производителите на административни податоци во националниот статистички систем за да се овозможи рационализирано производство, анализа, употреба и дисеминација на родовата статистика. Исто така, да се зголеми финансиската поддршка и партнерството со граѓанските организации кои работат на родова еднаквост и зајакнување на за жени за да се овозможи спроведување на активности на ниво на локалните заедници. Да се засилат реформите во образовниот процес за спроведување на родово-сензитивни програми кои работат на искоренување на родовите стереотипи, спречување на насилство и сексуално образование во насока на унапредување на репродуктивното здравје. Да се работи континуирано на едукација и информативни кампањи за подигање на свеста за справување со родовите стереотипи и дискриминаторски практики.

Библиографија

Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. 2020. Родот во изборната кампања 2020: Анализа на родовите прашања и начинот на прикажување и

- претставување на жените и на мажите во изборното медиумско претставување на националните телевизии. Достапно на: [https:// bit.ly/3UgIFDy](https://bit.ly/3UgIFDy)
- Башевска, М. 2020. Брза родова процена на влијанието на КОВИД-19 врз жените и мажите во Северна Македонија, UN Women. Достапно на: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/09/RGA_The%20Impact%20of%20COVID-19_NM_ENG_Final_2020_09_29-min.pdf
- Башевска, М. 2022. Индекс на родова еднаквост за Северна Македонија, UN Women. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2023/Gender-Index-2022_EN-web.pdf
- Влада на Република Северна Македонија и Обединетите нации, Рамка за соработка за одржлив развој 2021-2025. Достапно на: https://northmacedonia.un.org/sites/default/files/2020-11/UN-MK_english_signed.pdf
- Влада на Република Северна Македонија, Годишен извештај на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2021. Достапно на: <https://bit.ly/3qisRG6>
- Влада на Република Северна Македонија. 2019. Извештај на Владата на Република Северна Македонија за примената на Пекиншката Декларација и Платформата за Акција (1995) и резултатите од Втората посебна седница на Генералното Собрание на ОН(2000) – Пекинг +25, достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodovaramnopravnost.nspх>
- Влада на Република Северна Македонија, Програма за остварување на социјална заштита 2021, 2022, 2023, 2024, достапно на <https://mtsp.gov.mk> [пристапено мај, 2024]
- Влада на Република Македонија, Национална програма за развој на земјоделството и рурален развој 2018-2022. Достапно на: <https://bit.ly/3KGPF9I>
- Влада на Република Северна Македонија, Ревидирана програма за реформи во вработувањето и социјалната политика 2022. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/1.4_esrp.pdf
- Влада на Република Северна Македонија, Програма за поддршка за социјална сигурност на жените кои вршат земјоделска дејност за 2023 година (Сл. весник бр. 31 од 10.02.2023 г.). Достапно на: <https://mtsp.gov.mk/content/pdf/2023/programa%20majcinstvo.pdf>
- ИДСЦС. 2020. Суштинско или стерилно: Застапеноста на жените во собраниските состави на Република Северна Македонија (1990 – 2020). Достапно на: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/08/ENGKratok_dokument_za_javna_politika_Br.31_2020_SustinskoiliSterilno.pdf
- Институт за јавно здравје на Република Северна Македонија. 2023. Извештај за здравјето на населението во Република Северна Македонија во 2021 година.
- Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council on Work-life balance for parents and carers. Official Journal of the EU L 188/79, 2019, available at <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1158/oj>

- Димитрова, М. 2020. Претприемничкиот екосистем во Северна Македонија: Процена на пазарот. Скопје: МОТ. Достапно на: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---ifp_seed/documents/publication/wcms_804264.pdf
- Димитровска, Н. и Кочоска Е. 2022. Превенција на родово базирано насилство врз жени и девојки со попреченост, ОБСЕ. Достапно на: https://www.osce.org/files/f/documents/8/1/513250_0.pdf
- Државен завод за статистика. (2024). Стапки на активност на населението. База на податоци МакСтат, [пристапено мај, 2024].
- Државен завод за статистика. (2023). Жените и мажите во Северна Македонија, достапно на https://www.stat.gov.mk/publikacii/2023/ZeniteMazite_2023.pdf
- Државен завод за статистика. (2022). Жените и мажите во Северна Македонија: статистички портрет на трендовите во областа на родовата еднаквост 2022, достапно на <https://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija.aspx?id=23&rbr=866>
- Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Стратегиски план на Државниот завод за статистика 2022-2024. Достапно на: https://www.stat.gov.mk/pdf/StrateskiPlan/StrategiskiPlan_2022-2024_mk.pdf
- Државен завод за ревизија на Република Северна Македонија. 2022. Упатство ревизија на родова еднаквост, UN Women. Достапно на: https://dzt.mk/sites/default/files/2022-12/SAO_Upatstvo-za-Revizija_MK-web.pdf
- Државна изборна комисија на Република Северна Македонија. 2021. Ревидиран извештај за спроведените локални избори 2021 година. Достапно на: https://drive.google.com/file/d/1_t2C1FPwYLoFYj_H3BaOxFKv7NT_Tw/view?usp=sharing
- Државен завод за статистика на Република Северна Македонија и УНИЦЕФ. 2020. Мултииндикаторско кластерско истражување 2018-2019 година, Извештај за наодите од истражувањето. Достапно на: https://www.stat.gov.mk/Miks_en.aspx
- Законот за аудио и аудиовизуелни услуги. Службен весник на Република Македонија, бр. 84/13; 13/14; 44/14; 101/14; 132/14; 142/16; 132/17; 168/18; 248/18 и 27/19 и Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 42/20, достапен на <https://avtm.mk/zakon-za-audio-i-audiovizuelni-mediumi/>
- Закон за бесплатна правна помош. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 101/19, достапен на <https://www.mtsp.gov.mk/zakoni.nspх>
- Закон за еднакви можности на жените и мажите. Службен весник на Република Македонија, бр. 6/12 и 150/2015, достапен на <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>
- Закон за основното образование. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 161/19, Република Северна Македонија, достапен на <https://www.mon.gov.mk>
- Закон за прекинување на бременоста. Службен весник на Република Македонија, бр. 87/13, достапен на <http://zdravstvo.gov.mk/zakoni-2/>
- Закон за прекинување на бременоста. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 101/19, достапен на <http://zdravstvo.gov.mk/zakoni-2/>
- Законот за социјалната заштита. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 104/19, достапно на <https://www.mtsp.gov.mk/zakoni.nspх>

- Закон за спречување и заштита од дискриминација. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 258/2020, достапно на <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>
- Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 24/21, достапно на <https://www.mtsp.gov.mk/zakoni.nspх>
- Закон за учебници за основно и средно образование. Службен весник на Република Македонија, бр. 98/08; 99/09; 83/10; 36/11; 135/11; 46/12; 24/13; 120/13; 29/14; 146/15; 217/15; 30/16 и 21/18, достапен на <https://www.mon.gov.mk>
- Кривичен законик. Службен весник на Република Македонија, бр. 37/96; 80/99; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/11; 135/11; 185/11; 142/12; 166/12; 55/13; 82/13; 14/14; 27/14; 28/14; 115/14; 132/14; 160/14; 199/14; 196/15; 226/15; 97/17 и 248/18; Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 36/2023.
- Миленковиќ, С. 2019. Документ за политики. Родови аспекти на миграцијата: Ранливост и потреби на жените мигрантки во Северна Македонија и чекори за развој на родово сензитивни решенија и политики засновани на докази, УСАИД. Достапно на: <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/01/Gender-Aspects-of-Migration-Policy-Brief.pdf>
- Минчева Коцевска, Б. 2022. Водич за вклучување на родовата перспектива во стратешките планови на министерствата и другите органи на државната управа, UN Women. Достапно на: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/04/guide-for-gender-mainstreaming-in-the-strategic-plans-for-line-ministries-and-other-state-administration-bodies>
- Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на Република Северна Македонија, Национална стратегија за земјоделство и рурален развој за периодот 2021-2027 година. Достапно на: <https://bit.ly/3Uml1Wu>
- Министерство за одбрана на Република Северна Македонија, Годишен извештај на органите на државната управа за напредокот на состојбата на еднаквите можности на жените и мажите во 2021 година. Достапно на: <https://mod.gov.mk/gender-equality/>
- Министерство за одбрана на Република Северна Македонија, Долгорочен план за развој на одбранбените способности 2019-2028 година. Достапно на: <https://mod.gov.mk/storage/2021/06/LTDCDP-2019-2028-finalna-verzija.pdf>
- Министерство за економија на Република Северна Македонија, Национална стратегија за мали и средни претпријатија 2018-2023. Достапно на: <https://economy.gov.mk/Upload/Documents/Strategija%20za%20MSP%20%20finalna%20verzija%2003%2004%202018%20.pdf>
- Министерство за економија на Република Северна Македонија, Стратегија за развој на женското претприемништво 2019-2023. Достапно на: <https://bit.ly/3KmvаOh>
- Министерство за здравство на Република Северна Македонија, Национална стратегија за сексуално и репродуктивно здравје 2010-2020. Достапно на: <https://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2012/12/strategija-seksualno-i-reproduktivno-zdravje.pdf>

- Министерство за здравство на Република Северна Македонија, Национална стратегија за унапредување на менталното здравје во Република Македонија септември 2018 - 2025 година. Достапно на: <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2020/05/strategija-za-MZ-2018-2025-170718-pf-1.pdf>
- Министерство за здравство на Република Северна Македонија, Акциски план за сексуално и репродуктивно здравје за периодот 2018-2020 година. Достапно на: <https://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/09/Nov-tekst-na-AP-usoglasen-so-Sekretariat-za-zakonodavstvo-11.09.2018.pdf>
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија, Стратегија за воведување родово одговорно буџетирање во Република Македонија (2012-2017). Достапно на: http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_eng_rob.doc
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија. 2013. Прирачник за родово одговорно буџетирање за администрацијата на Република Македонија. Достапно на: https://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/priracnik_rodovo_mkd.pdf
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија. 2014. Методологија за родово одговорно буџетирање за органите на државната управа на централно ниво. Достапно на: <https://www.mtsp.gov.mk/content/word/metodologija.doc>
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија, Национална стратегија за вработување за 2021-2027 година и Акциски план за 2021-2023 година. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2021/trud/strategija_vrabetuvanje_2021_eng.pdf
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија, Национален акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство на Република Македонија 2018-2023. Достапно на: https://mtsp.gov.mk/pocetnans_article-nacionalniot-plan-za-sproveduvanje-na-konvencijata-za-sprecurvanje-i-borba-protiv-nasilstvoto-vrz-zen.nspix
- Министерство за труд и социјална политика, Сектор за еднакви можности, Годишен извештај за воспоставувањето еднакви можности на жените и мажите за 2021 година. Достапно на: <https://bit.ly/3YkHxRH>
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија, Национален акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022-2024. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/N%D0%90P_za%20zastita%20promocija%20i%20ispolnuvanje%20%20na%20cov.%20prava%20na%20zenite%20i%20devoj%20%20Romki%2015.03.2022.pdf
- Министерство за труд и социјална политика на Република Северна Македонија, Програма за реформи во вработувањето и социјалната политика за 2022 година. Достапно на: [https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/ESRP\(r\)%202022%20\(MKD\)%20full.pdf](https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/ESRP(r)%202022%20(MKD)%20full.pdf)

- Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија, Концепција за основно образование. Достапно на: <https://mon.gov.mk/stored/document/koncepcija%20osnovno%20obrazovanie%20en.pdf>
- Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија, Стратегија за образование и Акциски план 2018-2025. Достапно на: <http://mrk.mk/wp-content/uploads/2018/10/Strategija-za-obrazovanie-ENG-WEB-1.pdf>
- Министерство за одбрана. 2020. Национален акциски план за имплементација на Резолуцијата на Организацијата на Обединети нации 1325 „Жени, мир и безбедност“ 2020-2025, достапно на <https://www.mod.gov.mk/стратешки-документи/#1622706201131-dcc1a5e8-5e86>
- Министерство за труд и социјална политика. 2021. Национален акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022-2024, достапен на <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>
- Министерство за труд и социјална политика. 2018. Национален акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на Република Македонија 2018-2023, достапно на <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>
- МТСП, Зголемување на капацитетите за згрижување и воспитание, достапно на <https://mtsp.gov.mk/zgolemuvanje-na-kapacitetite-za-zgrizuvanje-i-vospitanie.nspх> [пристапено мај, 2024]
- Национална платформа за женско претприемништво. 2021. Документ за јавни политики, Жените во руралните средини и претприемништвото, Анализа и препораки за сеопфатно унапредување на условите за поголем развој на женското претприемништво во руралните средини во Р.С. Македонија. Достапно на: https://weplatform.mk/wp-content/uploads/2021/12/Dokument-javni-politiki_6.pdf
- Национален демократски институт. 2020. Насилство врз жените во политичките партии во Северна Македонија, Извештај од процената. Достапно на: <https://www.ndi.org/sites/default/files/Win%20with%20Women%20VAW-PP%20Assessment%20Report%20ENG.pdf>
- ОН, Комитет за елиминација на дискриминацијата врз жените. 2018. Завршни согледувања за шестиот периодичен извештај на Република Македонија, CEDAW/C/MKD/CO/6. Достапно на: <https://digitallibrary.un.org/record/1656543?ln=en>
- ОН, Северна Македонија. 2020. Цели за одржлив развој, Доброволен национален преглед (ДНП). Достапно на: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26388VNR_2020_Macedonia_Report.pdf
- Платформа за родова еднаквост. 2022. Извештај во сенка за спроведувањето на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство во Северна Македонија. Достапно на:

<https://rm.coe.int/platform/1680a64ae6>

[int/shadow-report-grevio-2022-gender-equality](https://rm.coe.int/shadow-report-grevio-2022-gender-equality)

- Програма за поддршка за социјална сигурност на жените што вршат земјоделска дејност за 2023 година. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 31/2023, достапно на https://www.mzsv.gov.mk/Почетна/Документи_и_информации_од_јавен_карактер/Програми.aspx
- Реактор. 2020. Мажите и грижата (МиГ): Грижлив маскулинитет во Северна Македонија. Национален извештај. Достапно на: https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/menincare_web_mk.pdf
- СЗО. 2021. Сексуално и репродуктивно здравје и права, Инфографик, Северна Македонија 2021 година. Достапно на: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/349683/WHO-SRH-21.148-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- СЗО. 2021. Здравствени системи во акција: Северна Македонија. Достапно на: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/349234>
- СЗО. 2021. Основни факти: Здравствената нееднаквост и КОВИД-19 во Северна Македонија. Достапно на: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/345237>
- Совет на Европа. (2011). Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, достапна на: <https://rm.coe.int/168046253a>
- Совет на Европа. 2022. Европска комисија за ефикасност на правдата (ЦЕПЕЈ), Евалуација на Северна Македонија, издание за 2022 година. Достапно на: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia>
- Совет на Европа. 2022. Извештај поднесен од Северна Македонија согласно член 68, став 1 од Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Основен извештај), GREVIO/Inf(2022)5. Достапно на: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-5-state-report-north-macedonia/1680a618d5>
- Совет на Европа. 2023. Извештај за евалуација на ГРЕВИО (основен извештај) за законодавните и другите мерки со кои се применуваат одредбите од Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција), Северна Македонија, 26 мај 2023 година. Достапно на: [https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/ednakvi%20moznosti/GREVIO-Inf\(2023\)5%20Final%20report%20on%20North%20Macedonia_eng.pdf](https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/ednakvi%20moznosti/GREVIO-Inf(2023)5%20Final%20report%20on%20North%20Macedonia_eng.pdf)
- Стратегија за родова еднаквост 2022 - 2027. Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 170/2022, достапно на <https://www.mtsp.gov.mk/zakoni.nspх>
- Хаци-Василева, К. 2019. Родово мапирање во сферата на ИКТ во Македонија, Асоцијација за прогресивни комуникации. Достапно на: <https://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2019/05/Gender-and-IT-Assesement.pdf>

UN Women. (2023). Профил на Родовата Еднаквост во Северна Македонија. Скопје,
Северна Македонија. Достапно на:
https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/unw_cger_nmk_mk_web.pdf